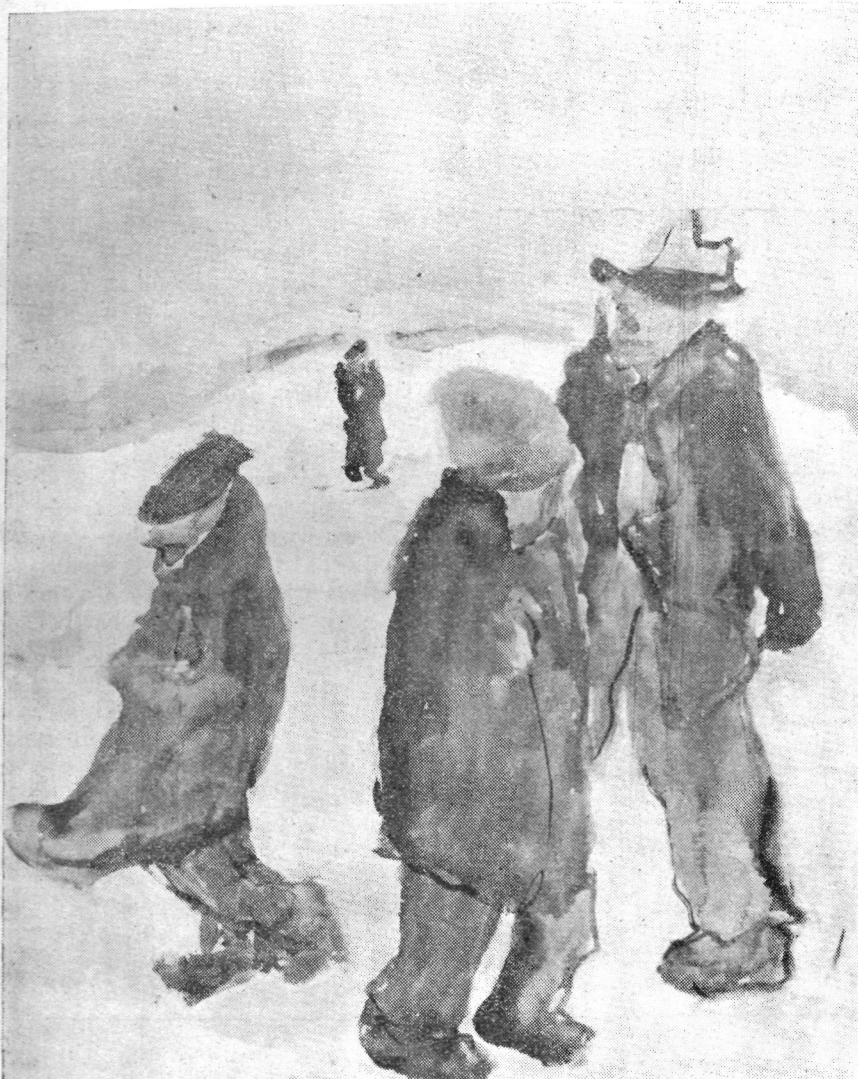

SOCIETATEA DE MÂINE

Vreți documentație largă și obiectivă asupra problemelor românești? Vreți o tribună liberă și de o desăvârșită onestitate intelectuală? Vreți să învingă forța ideilor generoase? Cititi, abonați și răspândiți „Societatea de mâine”, mare revistă lunară de studii sociale și actualități culturale.

CUPRINSUL:

- Sate, orașe, regiuni:** *Basarabia noastră* **Al. Borza**
- Probleme sociale:** *Filonul dacic*. **Liviu Jurchescu**
- Privitor la mentalitatea primitivă* **Ion Chelcea**
- Stat fărânese sau altă loxincă?* **Victor Cornea**
- Teoria sociologică a gospodăriei țărănești* **Adrian G. Negrea**
- Teoria regionalismului cultural* **Ion Clopoțel**
- Actualități:** *Profesor de sociologie*. **Horia Trandafir**
- Invățământ-educație:** *Istoria pedagogiei* **Ion Tomuța**
- Biopolitica:** *Medicina populară*. **Carol Drimer**
- Cum trăse bolnavii mintali*. **S. R. Mios**
- Discuții și recenzii:** *Cărți și curente intelectuale contemporane:* Bouglé, Romain Rolland, Kipling, Sainte-Beuve, Cervantes, Cezar Petrescu, N. Davidescu, Huxum, Călugăru, Alice Voinescu, Blecher **Percile Martinescu**
- Gallia Faressova și T. C. Stan*. **Petre Pascu**
- Viața intelectuală în provincii:** *Aspecte culturale pe valea Someșului* **Alex. Tohăneanu**
- Pagini literare:** *Filosofia vieții în poezia populară* **Gavril Todica**
- Fapte, idei, observațiuni:** *Legea turismului.* — *Organizarea economică a baxinului dunărean.* — *Militarismul japonez.* — *Speculanții derivelor.* — *Socialiștii austriaci.* — *Ixabela Sadoveanu* **Redacția**
- Bibliografie.**
- Coperta:** *Aspecte de iarnă: copii*. **Drăguțescu**

ANUL XIII

București, Februarie 1936

2

No

Director: ION CLOPOȚEL

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUGUREȘTI 2, aviator Muntenescu 48

TELEFON 3-91 92

APARE LUNAR

UN EXEMPLAR: 30 LEI

ABONAMENT ANUAL:

Autorități, birouri, bănci . 1500 L

Societăți culturale, școli . . 1000 L

Liber-profesioniști 600 L

Funcț., studenți, muncitori . 500 L

În streinăutate: dublu

Abonamentele se plătesc anticipat

Medicina la sate: Coşbuc contra superstițiilor

Am căpătat o Academie de Medicină, și se tot vorbește de medicină la sate. Se sting satele românești de sifilis, tuberculoză, pelagră, alcool, cancer. Situația e disperată. Discipolii lui Esculap trebuie să se ducă în mijlocul sătenilor să le vindică. Aceasta este un imperativ categoric. Alarma vine la timp.

Genialul Gheorghe Coşbuc — (și nici nu se putea altfel) — a declarat război «Superstițiilor păgubitoare poporului nostru». Neîntrecutul cântăreț din Năsăud a vrut să distrugă tot ce este rău din mijlocul națiunii sale cu care s'a contopit. Ne spune doar:

«Sânt suflet în sufletul neamului meu
Și-i când bucuria și - amaru -
In ranele tale durutul sunt eu,
Și - otrava de - odată cu tine o beu
Când Soarta-ți întinde paharul,
Și - oricare - ar fi drumul pe care - o s'apuci,
Kabda-vom pironul aceleiaș cruci
Unindu-ne stăgul și larul,
Și - altarul speranței ori-unde-o să-l duci,
Acolo - mi voi duce altarul.
Sânt inimă 'n inima neamului meu
Și-i cânt și iubirea și ura -
Tu focul, dar vântul ce - aprinde sânt eu;
Voința ni-e uoa, că-i una mereu
In tote - ale noastre măsura».

Coşbuc n'a fost numai un poet al durerii, al suferințelor fatale, umane, eterne, universale, al iubirii, al națiunii, al trecutului, ci era un luptător pentru crearea unei soarte mai bună neamului său. Nu numai din cărți a cunoscut maestrul pe țaranul român, ci și din contactul viu ce a avut cu el.

Așa într'un articol de ziar Coşbuc scrie: «Noi eram băeți de țărani oieri și purtam căciulă și itari. Vacanțele ni le petreceam pri păduri și prin munți, căci numai la școală eram domnișori, iar acasă eram ciobani».

Se plimbă Coşbuc ca un pribeag și «satul e de vuet plin, fumul alb

alene iese din cămin», oameni munciți, slabi, superstițioși — și el vrea să le ajute.

Sunt fel de fel de babe. «Nu-i tot una baba Rada cu Rada baba».

Una umblă cu buruenele și descântă o boală care există, cealaltă trimite cuțite, fierbe buruieni ca să lege bărbatii și a. m. d. Umblă cu cenușe de broască arsă în vatra focului, cu sânge de liliac, cu mână de om mort și cu gătlej de lup. Faptele unor astfel de babe ne explică de ce vechii evrei au ars de vii pe aceste vrăjitoare îndrăcite.

Coşbuc ne descrie leacurile babelor, semnele boalelor și anume: Baba se uită la copilul bolnav, și nu știe ce boală are. Ca să afle stinge cărbuni în apă: dacă se scufundă cărbunii copilul are deochiu, dacă pultesc, are boală din sfinte. Altă dată baba pune copilul pe prag cu fața în jos, îl întoarce pe spate mâna dreaptă și piciorul stâng ca să s'atingă, totașa mâna stângă cu piciorul drept. Dacă nu s'ating copilul are strânsori, ori deochiu, dacă se ating are altă boală.

Nemuritorul bard arată cum s'au inventat la sate Moroi, Strigoii, Milostivele, Zmeul, Sburătorul, Ceas rău, Mama pădurii, Strigele, Joi-mărițele, Rusaliile, Pocitura, Intâlnitura, Lipitura și celelalte. Marele gânditor se întreabă: «Dacă ai mânca oasele de liliac și broaștele arse, și ai înghiți fusul cu care străpunge baba turta, aș mai crede că sunt ceva de leac, cu alte doftorii înghițite, dar așa ce să ți ajute liliacul că-l prinzi și-l îngropi, și ce broască arsă că-i asvârli cenușa spre casa de unde bănuiești că ți s'a trimis boala? Nu răzi și tu creștine de cuminențele acestea? Nu, fără glumă, când ești bolnav de cu-

țite trimise (pneumonie) ai de făcut pe ursită (anemie, și mai ales tuberculoză) și baba străpunge boala cu frigarea, încearcă odată și înghite frigarea, da de-ți trece boala! Ori silește pe babă s'o înghită ea! Haide, babo cum poți trimite și scoate boale din om cu înțepături de frigare într'o turtă, o să poți să faci și p'asta!»

De la Coşbuc aflăm denumirile ce le dau sătenii bolilor. Când suflă copilul greu și ține gura căscată are *boala șarpelui*, când cască mereu și trage a somn fără să doarmă și nu suge, are *boala lupului*, iar când slăbește văzând cu ochii și se topește pe picioare până pier, ziceți că are *boala câinelui*.

«Sperietura» o vindecă babele prin fumuri. Taranii găesc leacul în fum. Marele nostru geniu Coşbuc se întreabă: «Eu nu zic că la anumite boale n'ar fi ajutând și fumurile, dar de te-ai lua după babe toate boalele din lume și-ar avea leacul la fum. Până și pântecarița copiilor! și câte burueni otrăvitoare și câte leacuri scarboase n'amestecă babele într'o oală deasupra căroră țin copilul — câteodată cu capul în jos — peste fumul puturos, până ce leșină. Sămânțe de măselariță și de cânepă sălbatecă, oase de pește și cap de cal, găinaț de cioară și scărnavie de lup, amestecate toate și coapte în cuptor; dintr'aceste scot fumuri pe cari le trag în plămâni bieții bolnavi!»

Multe superstiții au moștenit țaranii noștri dela romani, greci și alte popoare vechi.

Să sperăm că medicii noștri prin puterea științei vor desrădăcina superstițiile cari fac mult rău satelor noastre.

Carol Drimer

Casa Națională de Economii și Cecuri Poștale

Nu este de admis să nu cunoașteți înlesnirile Serviciului de Cecuri, Nu mai stați la îndoială, grăbiți-vă să deschideți un cont de cec. Importanța Serviciului de cecuri înființat abia de doi ani se constată din mișcarea totală care în anul 1935 a fost de: **53 miliarde 988.176.893 lei** față de anul 1934: **31 miliarde 699.758.702 lei**. Extinderea Serviciului de cecuri înseamnă noi înlesniri pentru comercianți și industriași.

Cum se poate deschide un cont la Serviciul de Cecuri-București

Simplu și ușor, prin completarea — o singură dată — a unui singur formular (Nr. 301) «Cerere de deschidere de cont» care se găsește la oficiile PTT.

- Cererea completată trebuie depusă fie la CEC-București, fie la Oficiul PTT, din localitatea Dvs.
- Odată cu cererea de deschidere a contului se depune o *garanție* de 1.000 (una mie) lei, de fiecare cont deschis, sumă care se restituie la închiderea contului.
- Solicitorul comandă imprimatale CEC, după necesitate:
 - Buletine de vărsământ (form. 201).
 - Carnetul de cecuri (form. 202).
 - Plicuri speciale CEC (form. 208)
 - Cupoane de ramburs.

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SOCIALĂ CULTURALĂ

Basarabia noastră

Suntem obișnuiți să ne gândim la vechiul pământ moldovenesc dintre Nistru și Prut — numit mai nou Basarabia*)—numai din prilejul unor mari calamități naturale, cum este seceta recentă cu urmările ei, evitabile: foametea și sărăcia; din prilejul descoperirii unei organizații locale clandestine, exagerate în proporții. Avem ascunsă în fundul inimii mai adesea o rezervă tănuită, o temere patriotică nemărturisită, bănuiala unei primejdii imaginare, sentimentul unei nesiguranțe la hotare. În compartimentele inimii noastre, unde sălășluște dragostea pentru pământul țării și pentru frații noștri români, adesea rezervăm un prea modest colțisor de cenușotcă Basarabiei și basarabenilor.

Cauza principală a acestei situații îngrijorătoare și dăunătoare pentru consolidarea țării rezidă în necunoașterea acestei provincii.

De câteori mă întorc din călătoriile mele de studiu din Basarabia și aduc vorba de ele în cercul prietenilor și cunoscuților mei, mă întâmpină aceleași întrebări stranii: Ce viață este prin pustiurile acelea? Cum trăesc oamenii prin stepe? Sunt pe acolo români?

Unii dintre cei ce cunosc așa de puțin provincia de peste Prut merg și mai departe, închipuindu-și că «rușii» din Basarabia duc o viață de troglodiți, că pe acolo nu este un copac și că prin «stepe» trăesc triburi nomade, cu herghelii de cai sălbateci.

Cât de mult contrastează aceste păreri bizare cu realitatea frumoasă! Ce mângâitor este să străbați țara «moldovenilor» în lung și lat, să te încanți de vederea unei imense grădini care este Basarabia! Ce plăcere simțеști colindând codrii nesfârșiți din inima țării, întâmpinând pretutindeni la țară dulcele graiu românesc! Aproape stai să uiți de neajunsurile de alt ordin, ce mai bântue aceste regiuni binecuvântate ale țării, care nici nu sunt așa de îndepărtate, cum își inchipue unii.

Trenuri excelente te duc în mai puțin de 24 ore din centrul Ardealului la Chișinău, la Bălți, ori în inima Bugeacului. Dela Huși duce o foarte bună șosea de automobile la Chișinău, în câteva ceasuri. Poșta funcționează mulțumitor, iar legături telefonice poți obține în câteva minute din oricare punct al Basarabiei la București, la Cluj. Nu mai încerci deci acel sentiment al depărtării, al izolării, al străinătății, pe care ți-l inspira până mai anii trecuți și numai cuvântul «Basarabia», necum un drum până la Nistru, pe care îl socoteau mulți, că egalează cu un «pahod na Sibir»...

Imi permit a vă invita în astă seară să facem o rapidă vizită imaginară în această așa de puțin cunoscută provincie, călăuziți de un naturalist. Făcând cunoștință cu

țara și frații noștri de peste Prut e cu neputință să nu ne străbată inima un sentiment cald și viu: Basarabia e a noastră!

Intrând pe la Ungheni, prin poarta principală de comunicație a Basarabiei, pe pământul acestei provincii, observi dintr'o ochire trei tipuri de regiuni geografice: Prutul cu zăvoaiele sale, cu stufăriile ce se pierd în zare, apoi coline pleșuvite, îngălbenite și departe de tot: păduri întinse. Numai după ce ai făcut o cale bună spre răsărit, trecând prin împărăția codrilor, ajungi la Nistru, care străjuște la hotarul de răsărit al provinciei, cu albia-i întortochiată, prinsă între malurile înalte, de piatră și de pământ.

Și iarăși te așteaptă o cale lungă spre Sud, ca să scapi de privescerea pădurilor, să ajungi în lumea ierburilor atotstăpânitoare, în stepă.

Basarabia are și o coastă întinsă la mare, cu dune de nisip, împănate cu stațiuni balneare de seamă.

Specificul Basarabiei îl formează limanurile, aceste lacuri uriașe la gurile apelor, comunicând abia prin mici porțițe cu marea ori cu Dunărea.

Numai *muntele* îi lipsește Basarabiei din gama înfățișurilor geografice; pentru aceea este pentru un basarabean cel mai însemnat eveniment vederea Carpaților, un drum la Sinoia, trecerea munților pe la Predeal.

De fapt, cea mai înaltă ridicătură este în Basarabia o colină lângă Cozmeni în Nord de 516 metri și în centru o culme de 415 m. lângă Pârjolteni. Incolo totul este un podiș tăiat, brăzdat, modelat în forme bizare de atotputernicia apei. Pretutindeni vezi liniile domoale ale colinelor, ale movilelor.

Cea mai curentă credință greșită este, că Basarabia ar fi în întregime o imensă stepă.

Dacă pentru treimea de Sud a provinciei aceasta este adevărat, chiar contrarul se poate afirma despre restul provinciei.

De fapt, două treimi din Basarabia sunt domeniu de pădure, din care numai lăcomia omului a smuls rând pe rând terene tot mai întinse pentru agricultură. Dar și acum Hotinul, Soroca, Orheiul, Tighina, Cahulul și mai ales Lăpușna au păduri întinse, codri uriași în sensul clasic al cuvântului. Zile întregi poți rătăci prin pădurile din regiunea Corneștilor, — populate de căprioare, lupi și mistreți, de vulpi și veverițe, — prin stejărișurile bătrâne, prin pădurile de luncă. Esențele dominante sunt pretutindeni stejarul, iar în locurile mai ridicate și goronul, amestecat cu carpin, teiu, jugastru, sorb, paltin, măr, păr, cireș sălbatec, ulm, frasin și păducel. Tufele și florile de pădure sunt aceleași ca prin stejărișurile noastre. Par'că te plimbi prin pădurile Câmpiei ori prin codrii Bihariei!

La ceace te aștepți mai puțin: păduri de fag, găsești

*) Conferință ținută la Ateneul Român în ziua de 9 Februarie 1936.

nu numai în Nord, pe la Hotin, în apropierea țării fagiilor, Bucovina, ci și în centru, nu departe de Chișinău, la Căpriană, la Lozova. Rămășițe de făgete am întâlnit la Pârjolteni și la mănăstirea Hârjavca. Și ce mai codri cu fagi impunători, cu trunchiuri drepte, înalte de 30-40 metri și groase până la un metru și mai bine în diametru! Tot așa de măreți sunt de altfel și stejarii din această regiune, până departe la Tighina, chiar la Manzâr, la marginea Bugeacului. Fagul are aci o deosebită importanță, nu ca simplu component al pădurii, ci ca un martor clasic al unui fapt fiziografic de mare importanță, pe care manualele de geografie, — cu afirmările lor false despre «stepa Basarabiei», dar chiar și fitogeograful nostru care deosebesc mai anevoios stările naturale de cele produse prin cultură, propagând mai departe legenda «stepelor», — îl nesocotesc atât de mult: clima Basarabiei centrale și de nord ne fiind dușmănoasă pădurii, vegetația este aci de caracter central-europeic; fagul trasează chiar prin mijlocul acestei provincii limita sa de răsărit cea mai înaintată.

Un colorit mai oriental primesc pădurile colinelor numai prin gladișul (*Acer tataricum*), ce intră în compoziția lor, ca în Câmpia noastră. Înspre Bugeac și Nistru întâlnim tot mai des și scumpia (*Cotinus Coggygria*) o plantă mai meridională, pe care o cunoaștem și din Moldova, Oltenia, Dobrogea, Banat, împreună cu tufa râioasă (*Quercus lanuginosa*), sudică și ea.

N'ar trebui să abuzez de faptul, că mă ascultați cu atâta bunăvoință, ca să vă supăr cu o terminologie latinească botanică pentru a caracteriza compoziția acestor pățuri.

Personal am studiat variate tipuri de păduri, pe care le enumăr aci numai cu numele: Din ordinul zăvoaielor (*Populetalia*) face parte *asociația de Populus alba cu Fraxinus excelsior* (Chițcani, Valea Mare).

De ordinul făgetelor (*Fagetalia*) ține *asociația făgetului* (*Fagetum bessarabicum*) dela Căpriană și *făgetul cu carpîn* (*Lozova, Căpriană, Hârjavca etc.*).

De ordinul stejărișelor (*Quercetalia*) ține *stejărișul basarabeian* (*Querceto-Lithospermetum cotinosum*) (dela Oxentia și Gârbovăt) apoi *stejărișul sesiliilor* (*Quercetum sessiliflorum*) dela Cărbuna, Dobrușa, Pârjolteni, Manzâr.

În sudul județului Tighina slăbește vigoarea pădurii, neajutată de clima ce devine aci uscată; pe podișurile secetoase, bătute de vânturi nu mai rezistă pădurea, aproape nici plantațiile de salcâm; văile adânci mai adăpostesc însă și aci plante lemnoase, chiar admirabile păduri de stejar, așa numite păduri de răpă, «Schluchtwald».

În județul Cetatea Albă începe stăpânirea unui climat uscat, cu mai puțin de 400 mm. precipitații la an, ce nu mai poate alimenta o pădure. Aici în Bugeac începe înfățișat stepa adevărată, stepa climatică, împărăția ierburilor. Mai spre Nord numai în bazinul Bălților mai pare a fi o insulă de stepă naturală, datorită climei. Încolo doar pantele repezi expuse soarelui, de sunt lipsite dela natură de păduri. Exact ca și în Câmpia Transilvaniei!

S'ar înșela însă amar acela care își imaginează stepa Bugeacului, bazinul Bălților și dealurile despădurite ale Basarabiei, ca un pustiu sălbatec, ca buruenării întinse,

pășuni nesfârșite! Intreaga stepă naturală de odinioară, precum și absolut toate locurile despădurite din Centrul și Nordul provinciei, sunt arate și cultivate cu cea mai mare grijă. Holde nesfârșite și porumbiști fără margini, câmpuri de tutun și răsărită (floarea soarelui) se înlănțue pretutindeni, învrâstăte de pepeniști și vie de șes.

Culturi de cânepă, în, rapiță, hrișcă și ricin dau un colorit special câmpului în apropierea comunelor, care sunt de obicei înglobate în oaze splendide de plantații de pomi fructiferi, salcâmi și «oțetari» (= cenușer, *Ailanthus glandulosa*). Pretutindeni, unde privești, te fascinează imagini de grădini fermecate, de belșug și hârnicie. Aproape nu găsești burueni în largul Basarabiei. Doar ici-colo prin șanțuri și prin râpile adânci săpate de puhoie în loesul molatec al podișului, ori prin pătura groasă de cernoziom atât de fertil, de se refugiază buruenile stăpânitoare odinioară în stepă: scaiul muscălesc, știrul și lobodele, *Salsola Kali* spinoasă, Centaureele înțepătoare (numite vădană) și două-trei feluri de pelin (*Artemisia* austriaca, *absinthium* și *pontica*), buruiana dominantă a stepelor sudice.

Numai luncile apelor nu sunt arate și cultivate. Nu mă gândesc aci la încântătoarele meandre ale maestosului Nistru, canioane adânci, săpate în straturile tuturor veacurilor geologice și acoperite mai adesea cu păduri de coastă, ci la apele interioare ale Basarabiei. Privind liniile groase pe hartă, te aștepti la cine știe ce râuri cu apă imbelșugată, la adevărate Jalomițe, Olturi sau Târnave. În realitate și Răutul și Cogâlnicul și Bâcul și toate celelalte ape curgătoare sunt în cursul verii numai niște pârae neînsemnate, ce serpuiesc alene în albiile lor pământoase în mijlocul unor imense văi umplute și netede ca masa, numai ici-colo mocirloase. Prin aceste lunci largi pasc turmele de oi, de vite, cai și porci ale basarabenilor, adăpându-se mai adesea din puțurile, fântânile cu cumpănă, înșirate uneori în număr impresionant, străjuind imensitățile câmpiei. Ce *alta* este înfățișarea acestor pășuni de luncă în timpul primăverii și după ploii torențiale! Părăiașul neînsemnat, redus la o salbă de micii bălți, în care se scaldă rațe și copii de-avalma, se umflă puternic și iese din albie. Valea largă se umple deodată de apă și se transformă într'un fluviu impunător, însă de scurtă durată, ca în dricul verii să sece aproape complet.

Întinderea nesfârșită a Bugeacului, cu aceste pășuni de luncă și cu imensele-i culturi de porumb și de grâu, au devenit astfel adevărate «deșerturi culturale», de o monotonie ucigătoare la aparență, de o bogăție fantastică, în anii buni și o adevărată «vale a plângerii» în perioadele de câțiva ani secetoși în șir. Atunci nu vezi decât fețe întunecate, ce privesc cu ură și desnădejdie spre cerul veșnic senin; populația își vinde pe un preț de nimic vitele pe care nu le poate hrăni; bărbații pleacă spre centrul și nordul Basarabiei și în restul țării, căutând ceva de lucru, ca să-și poată cumpăra hrana necesară familiei. *Nicăiri* nu este existența mai *nesigură* și rezultatul muncii agricole mai îndoielnic, decât sub regimul climatului de stepă! Aci *trebuie* să devii apatic, neîncrezător și fatalist!

(Sfârșitul în n-rul viitor)

Prof. Al. Borza

Filonul dacic

O mare parte a culturii românești s'ar fi putut naște ori unde. Ii lipsește prea adesea nota care să o deosebească de celelalte.

Dar acesta este dezideratul ideal, vor zice unii. Nu credem. Vom admite însă că orice cultură care merită realmente acest nume nu poate fi decât națională, aducând nota aparte a poporului care o dă, ceace departe de a o împiedica să fie general valabilă, o va impune atențiunii universale tocmai prin aportul de noi nuanțe ale eternului omenesc, acesta revelându-ni-se mereu altul din mie în mie de kilometri și fiind cu atât mai autentic cu cât, deși necunoscut, totuși găsește priză în sufletul nostru.

Trecând la diversități mai mici decât cele de rasă sau continentale, trecând chiar peste cele naționale și oprindu-ne la mozaicurile regionale românești, nu se poate pierde din vedere că Moldova, prin Sadoveanu, I. Teodoreanu, Cezar Petrescu, etc., Ardealul, prin Blaga, Rebreanu, Cotruș, etc., Basarabia prin C. Stere, Dobrogea, prin I. Valerian, Oltenia și Muntenia prin creatorii lor de cultură, au reușit să smulgă câte puțin din necunoscutul, acestor regiuni, din specificul lor, și să ni-l arate.

Numai sufletul românesc al Bucovinei și Banatului a rămas acoperit cu vălul misterului, ca două mari necunoscute asupra conținutului neexprimat al cărora cu greu ar putea fi satisfăcut interesul celui dornic de a-l cunoaște altfel decât trăind acolo și văzând.

Graiul muzicii culte e atât de greu de înțeles de mulțime, iar «Năpasta» ori cât ar fi accesibilă unui public, câți din aceștia știu că la bază e mult cântec popular din Banat și mai cu seamă câți pot înțelege un popor după muzica lui?

Poate de aceia a fost până astăzi cu neputință ca cineva să facă suma tuturor specificelor regionale, sintetizând literar — literatura rămâne cel mai bun mijloc pentru ca și materialmente și spiritualicește e mai la îndemână majorității — într-o lucrare, care ar putea fi, romanul — fluviu al specificului românesc *întreg*.

Această oglindă a fenomenului românesc lipsește în bună parte din cultura românească scrisă. Faptul nu ne miră. Nu se putea altfel.

Ori cât de puțin verosimilă va apare explicația noastră, o fixăm aci pentru cei care știind cât de imposibil este de adus documente de arhivă de pe acest tărâm, ne vor crede pe cuvânt... Firește, ne dăm seama de autoritatea redusă, sau poate total inexistentă, pe care o poate avea un cuvânt atunci când cel ce-l spune, conștient de faptul că nu e nici vizionar, nici mare inițiat, dar nici șarlatan, nu-l rostește măcat cu aerul că redă ecouri din abisurile peste cari istoria românească de până azi, foarte tânără, neputând să-și arunce punțile, au rămas neexplorate.

* * *

Vom reaminti că în ordinea valorilor întâi a fost Sarmisegetuza și numai după aceia Atena și Roma. Ordine mai mult sau mai puțin cronologică în care au apărut trei cetăți și nimic mai mult, vor zice unii, neuitând să adauge, melancolici, sau malițioși, că pe când Atena s'a remarcat printr'un apogeu de artă și cultură multimilenară, iar Roma prin organizare, drept, retorică și strălucire militară, — Sarmisegetuza, a fost doar fortăreața unei rezistențe, ce e drept memorabilă, dar care s'a sfârșit cu cea mai definitivă dintre înfrângerile întâmplare vreunui neam dealungul secolelor...

Cu toată siguranța, Atena și Roma au avut cel puțin toate însușirile Sarmisegetuzei, dar în plus altele pe care aceasta din urmă nu le-a avut, vor complecta alții.

Permită-ni-se să afirmăm că valorile de artă și de cultură ale Atenei și Romei au fost în marea lor majoritate exteriorizarea formulată artistic a vanității omenești, sau mai clar, prinderea instantaneelor de frumos și fixarea lor în veșnicie. E mult, fără îndoială, totuși trebuie recunoscut că un instantaneu — ierte-ni-se pleonasmul — nu este decât o clipă a eternității, oricât istoriograful român de acum 100 de ani, Tincu Velea, dă dreptate Atenei și Romei, atunci când în versurile patriotice-sociale dela sfârșitul volumului său de istorie bisericească și națională, face reproșuri, poporului român, că a realizat lucruri mari fără a căuta, ca alții, să-și câștige despre ele «adeverenți» și «diplome» în fața contemporanilor dar mai cu seamă pentru posteritatea care-i va uita ca pe niște oameni de nimic.

I-a lipsit așa dar poporul român din Ardeal și Banat — în special la cel din urmă face aluzie Tincu Velea — i-a lipsit vanitatea documentului. Dovadă de vitalitate, încredere în sine, dublate de un fond adânc moral, zicem noi. Poporul acesta parcă ar simți instinctiv că nu e sortit pieirii, că mai este vreme, vreme multă, că n'a sosit încă timpul să-și spună cuvântul lui respicat și greu.

Din când în când un meteor din aceste trei mici județe bănățene dintre Tisa, Dunăre, Sarmisegetuza și Porțile de Fier. Un Paul Chinezu, de care se cutremură puhoaiile Islamului; un Babeș care pătrunde în Paris și în medicina lumii, cu suita celor 800 de volume, operă originală scrisă de dânsul, etc.

În așa măsură românul din Banat nu are vanitatea documentului ca toți oamenii lui mari să fie menționați ca ardeleni, fără ca bănățeanul să se supere, din acest motiv. Cel mult prin bănățenii săi de dată recentă...

Dece sunt nepăsători la «adeverințe» și «documente» oamenii aceștia? Poate din motivul că pentru dânșii, instinctiv, ele sunt doar păstrătoarele frumosului de o clipă. Poate pentru că aceasta este numai grija celui ce poartă într'însul conștiința efemerității sale. Dar când simți că frumusețea din tine este permanentă, când o ai la îndemână în orice moment, fără teama de-a o pierde, sigur de puțința ta de a o reedita neîntrerupt, mai bine zis

când nu mai simți aceasta, pentru că ele, printr'o cultură străveche au trecut în subconștientul tău, devenind firea ta, atunci probabil că «diploma» și «adeverința» sunt lucruri de prisos, fie că le-ai da formă de statuie, tablou, roman, discurs, operă muzicală, poezie sau ori ce altă formă exterioară cu scopul afișării sale în public.

Bietul Tincu Velea!... Omul acesta trebuie să fi fost latin și pace...

Vom arăta mai la vale de ce credem aceasta și de ce latinitatea atât de iubitoare de reclamă, pentru un român, pentru un daco-roman, nu credem să constituie numai decât cel mai mare dintre blazoane, așa cum ni se spune la tot pasul de câte zece ori pe zi de vre-o sută de ani încoace. Vom arăta de ce ne impune teribil disprețul reclamei, constatat de Tincu Velea, ca unul ce, după părerea noastră, n'a intuit just fenomenul românesc pentru că i-au scăpat caracteristicile Sarmisegetuzei, primul nostru popas în Istorie, uitat mereu, uitat la tot pasul și fals înlocuit cu Roma.

Dar care sunt celebrele, faimoasele caracteristice ale Sarmisegetuzei, ne-ar putea întreba pe ton doctoral un istoriograf care se respectă, din lumea arhivelor colbuite și savante? Cum, epigoni, în vre-un colț cât de mic al amintirii voastre nu apare nici un centurion al Romei, în quadriglă și cu chivără aurită, cu legiuni de călăreți după el, în nori de praf și ropot de cai, în scipiri și zornăit de zăre și de lănci? Nu eclipsează această imagine «magnifică» peisajul auster și sombru al Sarmisegetuzei?

Apoi nu, el nu eclipsează decât simplitatea din afară. Căci iată, simplitatea, monumentalul simplității, aceasta este cea dintâi dintre caracteristicile Sarmisegetuzei!

O simplitate măreață prin totala lipsă de vanitate a acestei cetăți. Un dispreț aproape integral al formei exterioare, o concentrare asupra fondului, o curbare spre luminile interioare, manifestă prin atitudini în fața vieții, fără artificiile culturii scrise, publică, afișată, tipată la răspântii, în sfârșit nedegradată de dervizi urlători culturali și doctrinari, la vulgarizare, propagandă și profesionism; prin atitudini calme și cumpănite în fața unei vieți ce nu putea nici să-i exalte nici să-i infricoseze, ca pe unii împăcați cu dansa pentru că prin experiență și meditație o cunoșteau. O simplitate și o omenie, uriașe cât a samurailor niponi și a Indiilor laolaltă.

Nepăsători în fața unor culturi și civilizații sinucigăse prin lipsa lor de sobrietate, îndrăznelile reformatoare ale nimăunii nu i-au putut urni din nepăsarea și din inerția lor. Iși cheltuiau energia cu îndeletniciri mai de preț: muncind strictul necesar existenței, stând apoi de două ori atât cu palmele aduse sub ceafă, privind sclipirea stelelor.

Un astfel de popor totuși nu putea să admire sau tolereze jaful lipsit de orice justificare morală al Romei cuprinsă de sbengul expansiunii teritoriale. Câteva expediții dăce pedepsitoare contra romanilor pornesc, când aceștia încep să se apropie prea mult de Dunăre. Să ascultăm pe Pârvan:

«Acvilele italice se dară biruite spre Miază-Zi lăsând toată Dunărea șoimului dacic, când Italia slăbită se închină înaintea Daciei năvalnice»... «Țăria romană se oșelea mai mult prin înfrângeri decât prin biruințe»... «Ostatecii și fugarii romani, slujitori regelui dac, lucrau cu xor la întărituri»... Flăcăii, cari cu cinsprezece ani înainte, dăduseră Domnului țării dace întâia lui biruință pe pământ roman»... «Din pădurile Suebice ale Dunării de sus, până în munții Parthici, cari fac umbră apelor Tigrului, numele regelui puternic, nobil din viață de nobili, rege din viață de regi, Decebal era pomenit cu cinste și închinare»... «Dela valea Moravei și până la malul callatian al Pontului prieten dave-le dace se țineau lanț»... «Numai prin luptă, prin luptă dreaptă, deschisă, fără meșesuguri și cu toate puterile dela om la om, dela erou la erou, Dacii nu pot fi biruiți»... «Și însuși Jupiter Tonans dă ajutor Romei, bătănd cu furtună de ape în față pe Daci. Cad Dacii ca spicele sub mâna secerătorului. Și xeul însuși îi acoperă cu trăxuzetele sale. Și totuși nu-i biruință romană»... «In năvălire nouă atacă Dacii chiar malul roman al Danubinului»... «In marea ei cetate carpatică țarină însăși, de mult sânge roman vărsat ca jefă, devenise romană»... «După această ultimă și cea mai strălucită biruință, Roma n'a mai putut merge înainte, puterea ei n'a mai rodit.

Concluzii:... *«Se naște un nou popor, care va trăi chiar când întreg Romanismul oriental se va fi risipit în pubere. Traian aduce coloniști nenumărați spre a face o țară romană, în limitele romane, — și în loc crește o țară Dacă, numai de limba romană, dar în hotarele dacice și cu sufletul dacic».*

...«Pentru lumea cea mare cuceritorul a murit. Dar nu pentru legile eterne ale firii. Așa precum toate masacrele nu pot fi destul de deplin spre a desființa rasa supusă, ci ea se îndoie ca oșelul sub greutatea năvălitorului și apoi încet, încet, se îndreaptă iară, însinuându-se prin însuși carnea celor noui veniți, tot așa cuceritorul, venit din țara lemnului și a mlaștinilor friguroase, în reci nu va mai clădi în lemn și nu se va mai îmbrăca în piei, în țara pietrei și a soarelui blând și senin. Și casa lui și masa lui și podoaba lui și, încet, încet, sufletul lui, se vor da după cele ale cuceritorului și cultura lui va fi potrivită după cultura cuceritorului, întâi mai slabă, că el va fi mai nepriștit și străin, apoi tot mai asemenea cu a cuceritorului, doar, doar ceva schimbată cu firea lui deosebită cu sânge și foc lăuntric, — dar în cele mari ale ei ea va fi, ca dintru începutul vieții omeniești în aceia parte a lumii, cultura țării iar nu a omului»...

Incheiere:... *«Am trăit de când ne-a lăsat Roma (de când au plecat Romanii din Dacia N. Repr.) și până în ziua de astăzi, ca Daci în sate, iar nu ca Romani în orașe. Rezistând în Dacia împotriva tuturor veneticilor, reîntinzându-ne peste tot ținutul dacic, dăinuind în simplitatea, vitejia și neînfricarea țaranilor daci, — de abia azi, după optsprezece veacuri, ne putem iar gândi că suntem și Romani»...*

Cucerirea romană a trecut, iar dacii au rămas. Au rămas firește și romani. Dar este elementar de presupus că acești coloniști romani au fost refuzați dela asimilare de către poporul dac. Coloniștii își vor fi continuat viața în căminuri noi, întemeiate de ei, de bărbați și femei din Roma, colonizarea neexcluzând, ba dinpotrivă, prezența femeilor și copiilor.

Aceștia desigur și-au părăsit locurile natale spre a-și urma soții, părinții, copiii. La Roma familia se bucura de prea mare prestigiu ca să se poată presupune că romani au privit cu nepăsare sau că au îngăduit descompunerea ei. Și apoi repulsiunea între cele două neamuri, la începutul colonizării face imposibilă prezumția

amestecului. Aceasta nu pare posibil în prima generație între două neamuri dușmane. Pentru romani, pentru concepția acelei vremi, această degradare — raportul de acest fel, între stăpân și slugă — nu era cu putință. Despre daci cu atât mai puțin se poate crede să fi râvnit la asemenea «onoare» față de venetici. Bruma de amestec nu s'a putut face sistematic. Cel mult prin aventură, în cazuri extrem de rare, excepționale, ceiace este cantitate neglijabilă. Respingerea trebuie să se fi perpetuat din generație în generație, cum s'a întâmplat mai târziu între români și unguri, germani etc.

Mai mult: credem că urmașii dacilor și romanilor, de pe pământul de azi al României mari — cari fără îndoială formează marea majoritate a populației țării — și-au păstrat ființa aproape tot așa de distinctă ca undelele de a apei și că, în linii mari, unii locuiesc în masse mai compacte de o parte, iar ceilalți de cealaltă a Carpaților.

Pe ce ne bazăm? pe faptul că romanii au avut mai multe cetăți în Ardeal și Banat, adică acolo unde era nevoie de mai multă apărare pentru că erau mai mulți dușmani ai Romei, mai mulți daci, iar în Vechiul Regat mai puține întărituri, în ori ce caz mai puțin importante, aci pericolul dac fiind mai mic pentru că erau mai puțini daci. Și numai acolo unde erau mai puțini daci, numai acolo putea fi mai mult și mai confortabil loc pentru coloniști.

E drept că istoria arată clar că mai târziu au avut loc frecvente treceri de populație românească dintr'o parte în cealaltă a Carpaților. Nimic nu indică însă cu certitudine că între noii veniți și populația veche au existat alte raporturi decât de conviețuire exterioară, de concetățenie. Absolut nimic nu cheazășuește un amestec de sânge. Dacii au primit dela romani doar limba. Obiceiuri? Prea puține. Iar sângele, substanța, deloc — nici până astăzi.

În zadar Sarmisegetuza a devenit reședință a guvernatorului dela Roma; în zadar Apulum (Alba-Iulia) sau sediul comandamentului Legiunii XIII Gemina, iar Potaissa (Moigrad) avea anfiteatru; în zadar Porolissum (Turda) adăpostea statul major al Legiunii V Macedonica. Acestea încă nu sunt dovezi de transformare a sângelui dac în sânge roman sau măcar a unui amestec.

N'au stăpânit oare în orașele amintite și ungurii, poreclindu-le Gyuláféhervar (Alba-Iulia) sau altfel, fără ca cu toate acestea orașele să reușească a fi altceva și până azi, după o mie de ani, decât mici, microscopice insule străine în oceanul larg al sufletelor românești pe care îl constituiau satele lipsite de ori ce fel de aderență cu orașele. Atât de lipsite încât e grozav de mare întrebarea dacă de a lungul de o mie de ani s'a amestecat un număr derizoriu de familii. Și dacă acest amestec a fost posibil într'o măsură neglijată în Ardeal — unde într'o vreme exista faimosul «*jus primae noctis*» (dreptul boierului ungur la prima noapte a miresei române de pe moșia lui) — apoi în Banat a fost cu desăvârșire imposibil. Acolo ungurii sunt în număr disparent. Svabii, bulgarii, francezii, au venit foarte târziu și au trăit într'o izolare chiezească încât contactul lor cu autohtonii a fost ca și inexistent.

Este foarte greu de crezut ca în văgăunile Severinului bănățean să fi pătruns roman, tătar, turc, ungur sau neamț, până acum câteva zeci de ani, când vor fi venit pentru două ceasuri 2-3 oameni ai împărației, să recruteze. Și trebuie să fie așezări foarte vechi de vreme ce moșnegi de 95 ani își aduc aminte de străbunicii lor cari la rândul lor aflaseră tot dela străbunici că pe locurile acelea s'au pomenit. Sunt cătune de cari calea ferată e departe, cum departe erau de ele și stațiile de diligență, fără oficiu poștal sau jandarmerie, căldări de văi înconjurate de codri, ce n'au suferit nici o influență bună sau rea. Sunt atâția în aceste sate cari într'o viață de om n'au fost de două ori în al doilea sat iar în al treilea niciodată și nu se căsătoresc cu soții din alt sat, fie de aceeași limbă și lege, cu atât mai puțin cu unii de neam străin. Și ferească Dumnezeu să găsești unul despre care să zici că are aer de gladiator sau legionar. Simți pur și simplu că ai înaintea ta alt popor, altă lume, integral alta, fără nici un fel de înrudire cu firea latină și având comună cu o bună parte a poporului român — ne gândim în special la cel din Vechiul Regat — doar limba. Substanța lui este radical alta. Regăsești însă oameni din aceștia destul de des în Ardeal. Mult mai rar în Vechiul Regat și de obicei în regiunile muntoase.

Te simți tentat să-i numești ramura dacică, pură a neamului românesc.

Dar iată imnul cântat de neuitatul Pârvan, Unirii de la 1918 în «Memoriale»:

«*Dabia axi legionarii s'au putut întoarce iară, biruitori, la Apulum, la Napoca, la Porolissum, la Sarmisegetuza*».

Este extrem de interesant ceea ce spune aci Pârvan. Și binevenit pentru sensul ce-l are pentru noi, în ciuda oricărei eventuale acuzațiuni de răstălmăcire...

Inventatorii și apologeții «*transilvanismului*» — maghiarii din Ardeal lansatori ai unei teorii conform căreia românii și ungurii din Ardeal au un destin istoric comun, deosebit de al românilor din Vechiul Regat și al ungarilor din Ungaria — să se liniștească. Nu vor găsi niciodată într'un român — de o parte sau cealaltă a Carpaților — purceaua pe care să o momească cu boabele lor de cucuruz legate cu ată, ca apoi odată înghițite să ne tragă la troaca revizionismului revanșard și cu neputință de justificat. O origină pur dacică, ca și una daco-română, a poporului român nu le poate da nici un drept de stăpânire asupra noastră.

Pentru a preveni a doua acuzație, anume că opiniile noastre ar putea semăna zizanie între cei de-o parte și de cealaltă a Carpaților, adăugăm că numai cunoașterea amănunțită a diversităților regionale poate aduce cu sine o armonie superioară celei de azi și spre care trebuie să râvnim. Numai scrutând clar văzători nebuloasa începutului unificării sufletești, numai luând ca stimulent consternarea ce trebuie să ne cuprindă la vederea relei orientări a culturii naționale, numai transformând această consternare în punct arhimedic pentru răsturnarea mormanelor de falsă suprastructură de pe cultura noastră, numai așa umerii noștri vor putea prinde cu mâini de fier roțile dințate de dantela diferențierilor — ce se învârteau în gol — spre a le face să se întâlnească și îmbrace armonia și să pună în sfârșit în mișcare unitară de ceasornic și în adevăr progresivă angrenajul sufletului românesc. Numai o astfel de uzină va putea produce cultură românească autentică.

Oricărei alte teorii, și mare și supra-națională îi vom grai cu Zaratrastra:

— Ah, sunt atât de multe gânduri mari, cari nu fac mai mult decât niște foale. Ele suflă și fac mai mult gol.

(sfârșitul în nrul viitor)

Liviu Jurchescu

Privitor la mentalitatea primitivă

Un loc central în literatura privitoare la mentalitatea primitivă îl are *Lucien Lévy Bruhl* — autorul până în prezent — al unui volum de «*Filozofia lui Auguste Comte*», care se află publicat în «*Bibliothèque de philosophie contemporaine*» — adâncire care a contribuit mult asupra activității sale. Acel ce stabilise trei trepte în evoluția culturii umane: faza teologică, metafizică și pozitivistă, nu și-ar fi închipuit, poate, că o să se adâncească într'atâta prima fază, până la a o despărți cu tot dinadinsul, de fazele imediat următoare, stabilindu-i-se un profil aparte. Urmează în ordine crescândă, «*Filozofia lui Iacobi*» — în aceeași bibliotecă, publicată în 1894; apoi «*Morala și știința moravurilor*». O broșură asupra conflagrației mondiale: cauzele economice și politice ale războiului mondial.

Lucrările sale de temelie sunt însă «*Funcțiunile Mintale la societățile primitive*» (trei ed. 1910, 1921, 1928) și «*Mentalitatea primitivă*» (1922) — publicate ambele în aceeași «*Bibliotecă a Filozofiei contemporane*». De prezent dirijează «*Revista Filozofică a Franței și Străinătății*», fondată de Th. Ribot, renumit psiholog francez, și numai după 1917, condusă de Lévy Bruhl. E membru al Institutului Franței și profesor la Sorbona.

Face parte din școala sociologică franceză, de care mai apoi se depărtează într'o măsură oarecare. E vorba de școala sociologică franceză, al cărei întemeietor e Durkheim. Ne vom întreba: de ce cade în primul plan, lumea primitivă? Societățile inferioare? Răspunsul este simplu. Sub influența marilor folcloriști englezi, Tylor și Frazer, școala sociologică franceză cercetează originile societății — faptul primar social — spre a ajunge apoi în timpul nostru și la societatea noastră de astăzi. Aceasta ar fi cauza pentru care sociologia franceză, a ancorat cu stăruință în domeniul vieții societăților zise «inferioare».

Ultima lucrare a lui Lévy Bruhl, e «*La Mythologie Primitive. Le monde mythique des Australiens et des Papous*» (Paris 1935).

Se reeditează cu această ocazie Lévy Bruhl? A suferit vre-o sdruncinare în convingerile lui privitor la mentalitatea primitivă? Iată ce vom căuta să arătăm către sfârșitul expunerii noastre.

*

În literatura mai nouă, privind orice problemă de bază, fie ea socială, culturală, economică, politică, se ia mai întâi o atitudine critică față de înaintași. În cazul nostru, L. Bruhl critică școala antropologică engleză al cărei punct de vedere, îl declară complet greșit. L. Bruhl, cu multă pasiune îi distruge concluziunile, după acesta numai la suprafață explicate și aceasta datorită *ipotezei*, afară din cale de elastică a vechei școale engleze. De aceea, la intervale dese, epitetele la adresa acestei școli, sunt egal de negative pentru prestigiul ei științific. Animismul este o chestiune de «ingeniozitate», el lucrează cu idei «preconcepute» și rămâne la explicațiuni «verosimile» dar nu adevărate. Însfârșit, această școală introduce lumină și înțelegere «aparentă» în masa faptelor; în explicațiune...

După cum știm, pentru școala animistă, engleză, mentalitatea era aceeași: la primitiv ca și la european. Mijloacele formale de investigațiune sunt deci, aceleași,

pentru unii ca și pentru alții. Principiul cauzalității, care domnește la baza minții europene, se află prin asemănare, și la baza minții primitivului — cu simpla deosebire că, primitivul este asemănat cu un copil și este influențat de natură. De unde o explicare *naturistă* pentru primitiv. Spunem «explicare» în lipsă de alt termen; în fond greșim și noi când aplicăm acest termen. Pentru primitiv nu există explicare în sensul ce-l dă europeanul procesului de gândire. Fiindcă, distincțiunea dintre subiect și obiect, este un apanaj exclusiv al europeanului și numai prin analogie a fost presupus acest proces de gândire și la primitiv. Tocmai aceasta a fost greșala mare, de metodă, pentru școala engleză, și aceasta *iluzie psihologică* și logică tinde s'o arate L. Bruhl în «*Les Fonctions Mentales dans les Sociétés Inferieures*», în special.

Cu deosebită ingeniozitate și cu un lux de fapte, arată L. B. că ceea ce există pentru european, nu există pentru primitiv. Că anume, obiectul, departe de-a apărea în afară de subiect; acesta are un subiect mistic ce nu lasă distincțiunea liberă de desfacere în părți, de control — și se impune prin presiune mistică. Între lumea din afară, «*phisique*» și subiect, este o legătură de tot. Obiectul se confundă cu interpretarea, care este de natură mistică, pentru că *reprezentarea*, natura obiectului e mistică. Obiectul se percepe ca o putere ocultă, cu proprietăți magice — un fel de «suflet» sau «*principium vitae*». Asociațiile, una din legile de seamă ce stau la baza minții europene, devin astfel, la primitivi, inexistente.

Primitivul nu lucrează cu subiect și obiect și nici prin asociații. Lumea pentru el e un tot indecompozabil; expresia unei forțe lăuntrice: reprezentarea se impune cu necesitate — ea e mistică. Conținutul percepției de ex., la primitiv, nu e un șir de procese fiziologice ce s'ar petrece între excitație și conștiință, ci o funcțiune unică. «*Disociația*» aceasta, este exclusă la primitivi — percepția rămânând o unitate nediferențială, toată lumea este constituită din elemente mistice și se impune, deci, ca atare. O lume percepută *emoțional*, fiindcă ceea ce numim noi reprezentare, presupune aparte: idei, emoțiuni, pasiuni, cari sunt și ele la rândul lor, cauza altora, și așa mai departe.

Pe câtă vreme reprezentarea la european, ia aspectul *cognitiv*, intelectual, la primitivi, reprezentarea ca structură, e un fenomen cu mult mai «complex». Despre lucruri, primitivul crede că-s reale — dar mai crede și altceva: că o acțiune emană din el și se exercită asupra lui continuu. Ceea ce, prin asemănare cu noi, ar da ceva mai mult. Aceasta a doua proprietate a obiectului, care pentru european nu este, acel ceva nou, la primitivi, este tot așa de real — dacă nu singura realitate. *Activitatea mentală a societăților primitive, e mistică*. Această idee ce și-o face individul despre lumea înconjurătoare este ideea ce și-o face întregul grup, cuprins de aceiași vraje, stăpânit de același principiu. Astfel, reprezentările sunt de natură exclusiv *colectivă*. Colectivitatea este o funcție, ea însăși, a aceleași puteri oculte. În reprezentare e un mod de-a vedea al primitivului și anume, un mod de-a vedea polimorfic; o judecată polimorfică.

Cu privire la realitatea mistică a reprezentărilor colective, se citează pe rând ființe ca obiecte de credință: leopardul, elefantul, șarpele, tigru — animale — pești, pasări, insecte; sunt adevărați eroi cu atribute mistice extraordinare. Plantele tot așa. Fiecare organ al corpului, își are semnificația sa. *Cushing*, a observat la *Funiși* (America de Nord) că obiectele caznice sunt prevăzute cu o viață de semi-veghe, asemănătoare cu a plantelor, cu a oamenilor adormiți și a animalelor hibernante. Această viață se impune prin rezistența pasivă și în mod activ pe calea ocultă — și, după cum pasărea are aripi și sboară, peștele înotătoare și înoată; patrupedele fug, tot așa obiectele făcute de mână, au funcțiuni după forma ce o au. O piatră bizară, de ex., o crede dotată cu virtuți extraordinare. Urmează de aici, spune L. Bruhl, că cel mai mic detaliu de formă își are importanța sa, care poate fi capitală pentru primitivi.

O deosebire în structura externă a picioarelor la urs, face ca acesta să apuce prada înăbușind-o, pe când pantera îi înfige ghiarele — ustensila domestică, deosemena. Forma poate duce la restrângerea puterilor oculte și invers. Persistența formelor este legată de această credință a misiunii fiecărui obiect. E tradiția în forma ei cea mai simplă. În Guiana engleză se arată o mare bibăcie în fabricarea obiectelor, niciodată nu le perfecționează. Și când ai căuta, nu este la mijloc spiritul de conservare. Nici obiceiul; *ci forța mistică activă*. Inovația dă loc la nenorociri mari. La chinezi nu se repară casele și se lasă să cadă în ruină, tocmai din cauza acestei credințe.

Această însemnătate a faptelor, ne duc la concluzia: primitivii nu percep nimic ca noi. Au aceleași simțuri; aceeași structură a aparatului cerebral — nu percep însă, decât reprezentațiunile colective. Tot procesul fiziopsihologic are loc ca și la noi, însă produsul e învăluit într-o stare de conștiință complexă, unde domină reprezentări colective: primitivii văd cu aceiași ochi ca și noi, ei nu pricep cu același spirit. Se poate spune că percepțiunile lor sunt formate dintr'un nucleu înconjurat de un strat, mai mult sau mai puțin gros de reprezentațiuni de origine socială.

Chiar această comparațiune pentru L. B. e inexactă, căci, pentru primitiv nici chiar această formă nu există. Reprezentarea la primitivi, încă odată: e complexă și nediferențiată din cauza grupului social a cărui piesă strânsă, e individul.

Să mai vorbim despre *imagini* la primitivi: imaginea, obiectul sculptat, pictat, e realitate; însă: un «alter ego». Noi vedem în imagini caracterele reale: formă, mărime, dimensiuni. La o statuie-pictură, culoarea ochilor, expresia feței, sunt simple reproduceri materiale. Pentru primitiv «orientarea» e alta: reproducerea acestor materiale pentru ei, sunt și mai importante; sunt mijloacele prin și cu ajutorul cărora, comunică cu spiritele ce ele reprezintă, cu lumea magică. Ar fi la mijloc o identificare, a persoanei, individului cu obiectul și această identificare dintre obiect și spiritul obiectului, nu provine dintr'o «iluziune psihologică» așa cum se credea; dintr'o confuzie copilărească, ci se produce în mod natural.

Sau să luăm *numirile*. Pe coasta Africii occidentale, se află o conexiune reală și fizică între om și numele său. Se poate ca să se rănească nu moralmente, ci fizic, un om prin numele său. Pentru aceea, «adevăratul nume al regelui e neștiut». De aici, iarăși, decurg tot felul de practici: a te lega de numele cuiva, însemnează a-l aduce pe respectiv, într'o anumită stare.

În Columbia britanică, numirile nu sunt simple «apelățiuni», ci sunt termeni ce stabilesc filiația. Termeni de înrudire de sânge «de caracter istoric și mistic»; și se întrebuintează la zile și evenimente mari. De aceea, pentru rest, pentru zilele de lucrătoare, cum ar veni vorba, primitivii au supranumiri (porecle). Numele e mistic ca și imaginile obiectelor despre care am vorbit.

Tot așa *umbra*, e identificată cu sufletul. Același principiu: percepția umbrei, cu aceia însăși a corpului, cu aceia a icoanelor și a numelui, este o percepție «mistică».

Când se spune că Chinezii încă și astăzi n'au nici o idee de cauză fizică a umbrelor, trebuie că ei văd în umbră, alt lucru decât o simplă negație a luminei. Iar L. B. interpretează: din contră, Chinezii având o percepție mistică de umbră, ce participă la viața și la toate proprietățile corpului tangibil, nu pot să o reprezinte ca o simplă negație a luminii, căci, pentru a vedea în producerea umbrei un fenomen pur fizic, ar trebui ca să aibă idee de un astfel de fenomen; nici umbra nu face excepție dela principiul mistic de cunoaștere a naturii!

Visele? Charlevoix, (Journal d'un voyage dans l'Amérique septentrionale) spune că la Indieni din America de Nord, visurile provocate sau nu, sunt privite ca lucruri sfinte. Visul e mijlocul la îndemână, de care se servește zeii pentru a face cunoscut oamenilor, voința lor. Alt observator (A. Gatschet) compară viața aceasta de vis a sălbaticilor, cu ceea ce e biblia pentru creștini: izvorul proniei cerești. Pentru primitiv, lucru de asemenea important: ceea ce vede în vis, este tot așa de real ca și când ar fi în stare de veghe. Contrar teoriei «iluzioniste», L. Bruhl vede în vis, aceleași reprezentări colective ca și la percepție. Dat fiind pentru primitiv, lipsa de distincțiune între realitatea obiectivă și subiectivă, lesne se poate înțelege, cum realitatea obiectivă scapă și pentru vis. De unde, visul ar fi o percepție în somn mai puțin reală. De aici tehnica superioară a visului în părțile sălbaticilor. Ingerul păzitor, profetii, scot afară din haosul minții lor, pe diferite căi, aceste ființe dorite, cu cari trăesc într'o comuniune spirituală nu mai puțin reală. Tot de aici nasc anumite însușiri privilegiate de percepțiuni. În Alasca (Siberia) se zice că un copil căzând la boală, nimeni nu vede că o pisică («aushodori») îi devorează creștetul capului, numai unul singur: *Shaman* (de unde shamanism); pentru aceasta, în America de Nord, la Klamathi-cii din Oregon, trebuie o ucenicie îndelungată (5 ani) pentru a mânui spiritele după voință. Și toate acestea, din cauza marelui prăpăstii care se deschide între real și supranatural. Rezultatul: *mecanismul mental al primitivilor e impermeabil la experiență*. Experiența pentru primitiv, devine neputincioasă. La un caz de boală, acțiunea medicinei, chiar dacă ar avea efect, nu medicina este aceea care a acționat asupra organismului, ci «spiritul»; nu acțiunea fizică, ci acțiunea «mistică».

Ceva mai mult: Romanii, spune L. Bruhl, de ex., aveau ființe ce populau pământul, marea și munții. Ei le localizau însă; în «dii superi» și «inferi» — iar muritorii formau o categorie a parte, pământescă. Dar, totdeauna, mintea europeanului s'a mărginit să constate două feluri de realități: a) una spirituală și intangibilă — suprapunându-se cum spune L. B., peste b) o a doua: reală — formând față de aceasta, ca o sferă *mistică*.

Ce constatăm la primitivi? La primitivi, nici această distincțiune nu se poate face, nu e posibilă. Pentru ei, nu există decât o lume, și aceia este mistică.

Deaceia, prin anticipație, Lévy Bruhl, în introducerea la opera sa: «Les Fonctions Mentales dans les Sociétés Inferieures», spune că reprezentările numite colective, se recunosc prin faptul: a) că sunt comune membrilor grupului social dat, b) că sunt transmise din generație în generație, c) că aceste reprezentări fixe colective se impun indivizilor și deșteaptă în ei, după împrejurări, sentiment de respect, de teamă, adorație etc. — după natura reprezentărilor de care este vorba.

*

Teoria lui Lévy Bruhl e seducătoare; ea te fură. Stilul său e «ductil», zice un critic. Știința europeană s'a împotrivit însă, în parte, acestui sistem de gândire. Cu toată înverșunata critică ce i s'a făcut; i se recunosc «merituoase eforturi dialectice — ușurința și dar de expunere; — stilul său e înrudit cu al lui Bergson din «L'évolution créatrice» — din care cauză, lucrările sale, l-au făcut în scurtă vreme, celebru în toată lumea.

Se pare că, tocmai această celebritate nu i-a iertat-o Olivier Leroy, cel care l'a urmărit de aproape — critic — într-o carte voluminoasă și nu de mult apărută: *La Raison Primitive. Essai de refutation de la théorie du prélogisme. Paris 1927.*

Intrădeavăr, operele lui L. B., după cum am amintit, au devenit repede cunoscute; ele sunt traduse în nemțește: «Das Denken der Naturvölker» 1921 — apoi semnalăm traducerea în englezește a operei, *Mentalité Primitive*, de către P. A. Clare (*Primitive Mentality*) 1923. Ele sunt citate de psihologi cu reputație. Dr. Th. W. Danzel, în cartea sa «Magie und Geheimwissenschaft, in ihrer Bedeutung für Kultur und Kulturgeschichte» (1924) la prefață are de mulțumit între altele, lucrărilor lui F. Krueger, Lévy Bruhl, K. Th. Preuss, A. Vierkandt și W. Wundt. Deci, răsunetul lucrărilor lui Lévy Bruhl e incontestabil în lumea științifică.

Se pare că la această școală psihologică-sociologică — franceză — face aluzie C. R. Motru, filozoful român, în «Personalismul său Energetic» când spune că» eul emoție difuză ne-a dat persoana mistică; eul ieșit din conștiința intuiției clare, ne va da persoana energetică.

Vasăzică, începuturile de conștiință umană, sunt de esență mistică, deși, după cum vom vedea, în cele următoare, C. R. Motru, nu rămâne la concluzii așa de fixe, în ceea ce privește misticismul începutului de gândire umană.

Unii psihologi-sociologi ca Ch. Blondel, autor și el, al unei cărți de *Mentalité Primitive*, se grăbește să anunțe lumii înscris, că una din marile descoperiri ale sec. XX-lea, a fost și descoperirea sufletului primitiv, grație lui L. Bruhl — suflet necunoscut până aci.

De mai puțină atențiune s'au bucurat lucrările lui L. Bruhl, în fața etnologilor, etnografilor — și din contră: de prea multă atenție, din partea profesorilor, studenților, filozofilor. În tot cazul, autoritatea lui L. Bruhl în materie de psihologie primitivă, era până de curând, incontestabilă. Tot Ch. Blondel, a fost acela care a spus, că în Franța, studiul felului de-a gândi și de-a lucra al primitivilor, în zilele noastre, e o chestiune ce-l privește pe L. Bruhl: «c'est la chose de Lévy Bruhl».

Cu toate că L. Bruhl se ridică, după cum am avut ocazia să vedem, în contra școlii engleze, Leroy, îi incriminează că și-ar fi făcut ucenicia cu «Golden Bough» (Rameau d'Or); ceea ce după Leroy însemnează un debut periculos. Dealtfel, față de Taylor și Frazer, Leroy nu are cele mai bune păreri. Când îl invinuește pe L. B., între altele, spune că înlocuește în cercetările sale cali-

tatea studiului prin cantitate; o caracteristică observată la antropologii englezi. În altă parte a studiului său, Leroy îi impută lui L. B. că a căzut în greșala în care a căzut autorul cărții *Golden Bough*, în care lucrare, el vede un fel de «o mie și una de nopți»; un fel de *halima* etnologică. Adică, material incert, soluții greșite, cum s'au dovedit a fi de ex., fanteziile egiptologice scrise de Frazer — cari fantezii egiptologice în materie de știință, n'ar avea corespondent, decât în culegerile de legende compilate de istoricii copti și arabi.

Și încet, încet, Leroy în această lucrare aplică primele lovituri sistemului de gândire al primitivilor așa cum l'a formulat L. Bruhl. Între altele, se spune că misionarul notează nu ceea ce este permanent; ci ceea ce accidental în viața indivizilor. A lua de bază acest lucru, e ca și cum un sociolog din zilele noastre și-ar face idee de moralitatea franceză, după ce spun ziarele, cari notează numai ceea ce e senzațional, alarmant. Că n'ar fi fundat sistemul de gândire propus de L. B., că acolo unde el vede misticism, ilogism sau prelogism, Leroy vede intuiție, inconștient etc. Că primitivul, din contră, dă dovadă de o cunoștință surprinzătoare în domeniul psihic al inconștientului. În povestirile africanilor ar fi mai degrabă vorba de o imaginație rău îndreptată, decât de o funcție logică anormală a gândirii. Dealtfel, multe din minunile săvârșite de primitivi sub puterea credinței lor, se îndeplinesc de fapt în urma unor practici îndelungate — exerciții — ceea ce sare în ochi europenilor cari vin să asiste de curiozitate, să noteze și să plece; e o chestiune de experiment.

Între primitivi și civilizați, nu e nici un fel de deosebire — de gândire — propriu zisă. Codurile noastre savante, opresc incesul ca și legile tribale în familiile australiene! Opinia lui L. B. în privința gândirii primitivilor n'ar fi decât fructul unui silogism. Desigur, gravă acuză... Cu atât mai mult, cu cât Leroy pretinde a face «critică constructivă»; în orice caz, mai constructivă — zice el — decât sintezele false la care a ajuns L. B., în cele două lucrări ale sale, fundamentale.

Pentru Leroy, *sălbaticii*, cum îi place să-i numească el, trăesc după un *capriciu*, față de care doctrinarul pentru inducțiile sale aparente găsește oricând o bogăție de material fără egal în alte domenii de cercetare. E foarte natural deci, ca să se poată comite sisteme nefundate. Capriciu deci! Un singur exemplu: o populație africană, amazulu, când pierde ceva, începe să caute, cum dealtfel e foarte firesc — când memoria nu-i mai ajută, se dedau la unele reverii — stări extatice — ce le revelează obiectul pierdut. Aci Lévy Bruhl, vede *neîncredere* în operațiile discursive ale gândirii primitive precum și înțelegere pentru intuiția imediată. Ceea ce pentru L. B., este înțelegere mistică, pentru Leroy, nu e nici *neîncredere* în judecată, nici o anumită preferință. Din contră: ei sunt perfect logici, când recurg la *inconștient*. Ei dau dovadă prin aceasta de o pătrunzătoare cunoaștere în domeniul gândirii subconștiente. De aceea, L. B. dă exemple de unde se scoate ceea ce nu se află.

Lévy Bruhl, a insistat de-atâtea ori că primitivilor, alimentele necunoscute, le sunt suspecte; de unde urmează că a mânca, pentru ei e un act de mare însemnătate și cu urmări *mistice*. Leroy, bazat pe relatări demne de toată încrederea, observă că acești primitivi, nenorociți; e vorba despre un trib pe coasta occidentală a Pacificului — când au ajuns la ei niște corăbieri europeni, nu numai că au băut cu ei ceai și au mâncat biscuiți, dar au golit eu altă ocazie, fără frică, mai multe sticle

cu medicamente, pe cari le luase cu ei corăbierii, pentru orice eventualitate.

T. Danzel — în lucrarea citată — se pare că tot la L. B., face aluzie când zice: că a încerca o explicare numai pe baza «unor însușiri» și să tragi concluzii hotărâte din «lipsa puterii de-a gândi logic», e cu totul ne'ndestulător. Cu toate că acelaș autor arată în urmare că nu numai trăsături ale ființei primitivului sunt depărtate de ale noastre, *ci caracterul întreg al omului primitiv e altfel decât al nostru*. Observăm că problema nu e așa de limpede.

Pentru Danzel, elementul religios stă așa de mult în primul plan al intereselor la omul primitiv, și-l stăpânește așa de mult, încât problemele estetice și științifice, *dar mai ales legătura logică dintre diferitele lucruri, rămâne pe planul al doilea...* Sunt tot atâtea aluzii, credem noi, deși nu ni se spune, aluzii la problema atât de îndrăzneată a felului de gândire a lumii primitive.

Intr'o carte mai nouă care se ocupă cu primitivii, ni se spune că primitivul nu este nici avar, nu e nici înțelept — cu atât mai mult, el nu e vită de pradă, ci după un cuvânt fericit al lui Tarde, primitivul e un păun. Acum cetitorul poate să reflecteze. Eu indic toate incidentele ce s'au ridicat în jurul mentalității primitive (sunt încă foarte multe, spațiul nu-mi permite să mă extind) ca tocmai prin aceasta să sugerez adevărul.

De încheiere va trebui poate să observăm totuși, că teoriile opuse dau o cale de mijloc, că adâncesc problema și că dela o concepție la alta, ne apropiem simțitor de realitatea lucrurilor.

Nu s'ar putea naște adevărul, decât din încrucișarea spadelor, ca o scânteie în noapte. În orice caz, antitezele sunt o condiție a progresului, adevărului.

Adevărul, după cum am spus, pare a fi de partea amândorora, într'o măsură mai mare poate de partea lui L. B. Insuși Danzel, care e mai temperat, vede în primitiv un *hommo divinus!* În tot cazul, prof. dela Geneva, Duprat, într'o lucrare a sa: «Esquisse d'un traité de sociologie» publicată în Revue Internationale de sociologie IX-X (1925) p. 502, spune privitor la problema ce ne interesează, următoarele: populațiile zise sălbatice, arată unele, mai multă sensibilitate decât inteligență; mai mult ritualism superstițios decât evoluție morală; imaginație decât rațiune. Altele mai mult simț practic decât aptitudini pentru creație imaginativă. E vorba de sărăcia miturilor la unele popoare primitive, ceea ce nu e de mirare: acest fenomen se observă des și în lumea noastră dela țară. Moții sunt săraci în *literatură populară*, dar foarte bogați într'o altă privință. Nimeni mai mult decât ei, dintre populațiile românești, nu au adâncit contraste sociale mai mari și în nici o altă parte a populației românești simțul de *dreptate* nu e mai actual decât la Moți. Așa se și explică revoluțiile lor naționale.

Tot așa se poate spune despre populațiile occidentale ori semicivilizate; unele au imaginație fecundă în creații mitologice, teologice — chiar și cosmologice; altele dimpotrivă: spirit pozitiv, utilitarist; concepții etico-religioase fără elan. Altele gust pentru aventuri, acțiuni îndrăznețe; întreprinderi comerciale, războinice — altele grija ordinei și armoniei.

Nu numai Duprat înclină să ne dea dreptate, dar și d-l R. Motru, când spune: «omul de astăzi recapitulează istoria întregii omeniri. Personalitatea primitivă, mistică, trăește în fiecare dintre cei de astăzi, deși redusă la

puține clipite»; pentruca Lévy Bruhl să continue mai departe în a-și susține sporit în convingere, că logica noastră nu e în stare să pătrundă lumea de taină mistică a gândirii primitive. Că, aplicată să înțeleagă toate acestea, nu face altceva, decât *mutilează*, deformează, desfigurează... Și atunci, față de această greutate, nouă nu ne rămâne decât să *simțim*; e mult, spune L. B., dacă *simțim* ceea ce nu putem înțelege. Din această cauză unii sociologi s'au apropiat, cu timpul, mai mult de Bergson ca fel de-a vedea lucrurile și s'au depărtat tot mai mult, de metoda sociologică a școlii franceze. Depărtându-se de Durkheim, ce s'a apropiat de o metodă de înțelegere psihologică în sens bergsonian. De atâtea ori se plânge — și acum — că experiența mistică nu se lasă prinsă în concepte, încadrată în schema de gândire a noastră. El se depărtează, prin aceasta, se înțelege, cu mult și de raționalismul frazerian.

Revin așa dar continuu și în ultima lucrare aceleași sporite accente: legendele ce se referă la acelaș totem (Guinea Nouă), nu se potrivesc — și nimeni la ei nu se întreabă, dacă sistemul de gândire, luat în ansamblu, se *contraxice* sau nu... După *capriciu, dezordine!* Și nu încearcă nimeni să întrebe de acest lucru. La Eschimoși aceiași stare de lucruri. O lume unde domină contradicția. Inteligența n'are cadre logice, ordonate și atunci rămâne câmp liber unor combinații de natură mistică. *Elementul emoțional comun întregii grupări, înlocuiește generalizarea logică.*

Părerile despre supranatural, rămân fără o legătură logică; întocmai ca un vis compus din imagini desordonate, pe cari nu le mai poți reconstitui în stare de veghe. Ceea ce înțelegem noi prin prezent, ei confundă cu trecutul. Trecutul și prezentul la ei, se contopesc; deaceia la primitivi, eroii legendari au putere vie. Ei trăesc de fapt. Deaceia supranaturalul se amestecă des, foarte des în viața lor de toate zilele și determină într'o măsură însemnată cursul evenimentelor cotidiene.

Dorința supremă a primitivilor, e aceea de-a *participa* continuu, de-a fi în comuniune cu forțele supranaturale. Cu ființele mistice — mitice — cărora se datoresc de odată: trecutul, prezentul și garanția viitorului. Supranaturalul în lumea primitivilor, este acela care investea, străbate și susține natura — realitatea cea gândită de noi europenii.

Achille Ouy («note și discuții»), în «Revue Internationale de sociologie», în darea de seamă ce face ultimei lucrări a lui Lévy Bruhl, amintită, spune că cetitorul trecând peste unele aluzii, unele sugestii pasagere (cetite printre rânduri) în lucrarea aceasta, se întreabă, dacă n'au rămas urme din această *participație*, cum a numit-o L. B.; *participație mistică* — urme din această consubstanțialitate, în formele de gândire ale metafizicienilor noștri, în concepțiile teologice... Că astăzi, între spiritele cele mai decis raționaliste și negrii australieni, cei mai primitivi, sunt nenumărate forme de tranziție...

Că principiile raționaliste sunt violate în orice clipă și cu orice ocazie, zice el, de rase și popoare pretinse *civilizate*. Trișeuri de cărți, fachiri — prosperă azi în plin Paris. Aici se vând talismane și fetișuri de orice soi; fizicieni și fiziologi crezând în fantasmă se întălesc la orice pas. Iată deci, ce relative sunt lucrurile lumii acesteia și când e vorba de gândirea primitivă!

Ion Chelcea

Stat țărănesc sau altă lozincă?

Partidul național-țărănesc militează astăzi pentru o nouă concepție de stat, aceea a unui «stat țărănesc». Celor mai puțin inițiați în istoria doctrinelor noastre politice, lozincă aceasta le apare ca ceva inedit, deși ea nu este decât o readaptare la condițiile de azi a vechii concepții de stat poporaniste. Recunoaștem că noul crez «țărănist» a stârnit într'adevăr un interes vădit; nu atât poate în cercul partizanilor, cât în acela al adversarilor. Ori în politică acest fapt confirmă dreptul de cetățenie al noii formule.

Dacă însă lumea se entuziasmează azi și la noi de tot ce i-se pare nou, se cere ca acest «ceva nou» să fie cât mai bine lămurit, fie că vine dela dreapta, fie că vine dela stânga. Trăim momentul unei grele răspântii, când nu ne poate fi indiferent pe ce drum apucăm. Cu atât mai puțin ne poate fi indiferent nouă, ce fel de organizație de stat vom avea. Căci de aceasta va depinde — mai mult ca de orice — consolidarea acestei țări, până acum atât de rău guvernată. Orice nouă doctrină politică trebuie judecată deci în lumina și pe măsura intereselor legate de însăși existența acestui stat și de nestingherita lui dezvoltare în viitor.

*

Ce trebuie să înțelegem prin «Stat Țărănesc»?

D. I. Mihalache spunea, într'un rând, că nu este nevoie de o explicație și adăoga că ideea statului țărănesc se va preciza dela sine, pe măsură ce se va aplica «pe teren» în cursul viitoarei guvernări a Partidului: adică pe cale de aplicare. Fenomenul s'a produs deja în alte părți. N'a mărturisit Mussolini că la început a avut abea *mișcarea* fascistă? Din care abia mai târziu s'a desprins ceiace se numește azi *doctrina* fascismului. Apoi, Stalin n'a lansat oare la fel, ideea colectivismului rural, înainte ca economiștii regimului sovietic să fi formulat *teoria* reformei?

Fapt e că până în momentul de față nu avem o definiție acceptabilă a «Statului Țărănesc». Dar să nu fim aspri. Să ne întrebăm ciustit, dacă o atare concepție se pretează, sau nu, la o definiție gen-clasic.

Concepția aceasta, în forma în care se desprinde din noul program al P. N. T., este, recunosc, prea complexă și din comentariile ce s'au dat aceluia program, ea prezintă prea multe fațete, pentruca să poată fi fixată într'o definiție scurtă, complectă, comprehensibilă. Doctrina național-țărănistă nu este o doctrină «pură», ci mai degrabă una eclectică, însumând principii ce aparțin diferitelor sisteme de organizare politică, economică și socială. Ea nu poate înfățișa deci nici unitatea de concepție a marxismului, nici vagul diferitelor «doctrine naționaliste» quasi-mistice, apărute sub semnul fascismului. De aci diferitele și, uneori eronatele interpretări ale ideii de «stat țărănesc».

Pentru unii statul țărănesc ar fi un stat la fel cu «statul de țărani» sau «țara țărănească» de care discutau înainte de război poporanii democrați. Deci un stat cu o structură ce poartă pecetea politică-socială a clasei țărănești. Pentru aceștia statul țărănesc este — nici mai mult, nici mai puțin — un *stat de clasă*, ce prin însăși natura lui duce mai degrabă la discordie, decât la armonie. Reacționarii, de orice nuanță, nu admit înstăpânirea de fapt a celei mai numeroase clase sociale românești pe primul plan al vieții noastre politice. Ei denunță cu toată puterea instinctului lor de conservare, statul țărănesc ca fiind o alcătuire politică exclusivistă, menită să stârnească suspiciunile celorlalte clase sociale.

Nu mai puțin curioasă le apare această formulă spiritelor progresiste. După acestea statul țărănesc ar fi un anacronism, dacă nu o utopie. Cum, zic ei, un stat bazat pe umerii micului producător rural, — agent economic ineficient și tip social înapoiat, — tocmai în momentul istoric când noua tehnică a producției mecanizate, raționalizate, dirijate, etc., ca o fatalitate îl va disloca din poziția pe care a moștenit-o din epoca patriarhală? După opinia radicală, statul țărănesc ar fi deci un organism *retrograd*, ceva *hibrid*, care ar duce la o măcinare a rezistenței clasei țărănești. Mai mult, statul țărănesc nu ar putea asigura, spun radicalii, cohesiunea intereselor multiple ale masei rurale, într'un cadru care o situaiază pe un plan de organizare inferior: păturile țărănești sărace în plin proces de proletarizare, putând fi lesne câștigate pentru scopuri politice ce depășesc sfera intereselor pur rurale. (Aluzie la socialism).

Există oare un consens cu privire la formula statului țărănesc — fruct al ideologiei tineretului dela Câmpulung — cel puțin în sânul partidului?

Nu. Dovadă discuțiile din timpul când se elabora noul program al partidului la Eforie și București. Deasemenea să nu se uite proaspăta concepție a «politicii dela Bădăcini», care tinde să dea partidului național țărănesc o bază mai largă de reforme sociale și politice. Precum se vede, procesul de lămurire și de cristalizare a unui punct de vedere unitar în ce privește orientarea programatică a P. N. T. rămâne încă o propozițiune de viitor.

*

O linie de conduită, potrivită cu interesele categoriilor sociale reprezentate de cel mai democratic partid burghez pe care-l avem, poate rezulta însă din fuziunea celor două atitudini, nu divergente, ci complimentare, principale: aceea a statului țărănesc, cu accentul pe nevoile ancestrale ale clasei țărănești și aceea a programului preconizat de d. Iuliu Maniu, cu accentul pe factorul social-politic al vieții noastre de stat. Din acestea se conturează liniile mari, deși încă vagi, ale noii doctrine politice inadecvat numite — stat țărănesc.

Care ar putea fi, pe scurt, această nouă doctrină?

Răspund: una care răspunde celor două imperioase comandamente ale unei organizațiuni moderne de stat: *democrație politică autoritară*, deși nu mai puțin veridică pe plan politic, și *democrație economică*, pe planul concret al economiei naționale.

E drept, acestea sunt niște principii devenite loc comun aproape. Dar nu formularea lor contează ci *spiritul în care trebuiesc aplicate*. Regimul nou presupune prin urmare un spirit nou ca și un ritm nou. El trebuie

să transforme structura și să accelereze funcțiunea instituțiilor democratice de bază ale societății românești. Adică să le asigure eficacitatea, depărtându-se de metodele și formalismul lipsit de conținut și sinceritate ale democrației tip vechiu și însușindu-și cu curaj mecanica și consecințele unei democrații *à fond*. Greșesc și aceia cari apără — cu un spirit bigot — «Democrația», (libertară, egalitară și solidaristă), ca și când noțiunea democrației ar fi ceva imutabil și nu ar trece ea însăși printr'o continuă schimbare și adaptare la necesitățile și idealurile sociale ale fiecărui moment istoric dat. *Democrația se poate apăra mai degrabă printr'o înlăturare a defectelor și printr'o raționalizare a funcțiunilor ei*, dar nu prin proteste, oricât de juste, însă negative.

*

Care trebuie să fie dar caracterul organizațiunii de stat, reclamat de o țară ca România: tânără și totuși anchilozată de o mașină de guvernământ în disonanță atât cu nevoile sale imediate cât și cu aspirațiunile sale de viitor? Cu alte cuvinte, *ce ar trebui să fie și cum ar trebui să funcționeze noul stat românesc*, pentruca să poată deveni cu adevărat panaceul dorit?

Răspunsul ne poate veni mai ușor ținând seamă de următoarele lucruri.

Un stat modern nu trebuie și nu poate fi un stat exclusivist. Dimpotrivă, el este un stat *organic*, în sensul că nu poate neglija nici unul din factorii importanți ce intră în compunerea sa, cu atât mai puțin pe considerații de număr. *Valoarea fiecărui factor component este determinată de gradul de utilitate socială*, adică de aportul real pe care îl poate aduce, azi sau mai târziu, în toate domeniile de activitate umană și socială, în interes general. Un stat țărănesc care uită de acest adevăr elementar nu poate fi un organism durabil, ori, în caz contrar, poartă un nume greșit. Consolidarea statului românesc întregit cere un *efort suprem în unirea forțelor tuturor claselor sociale*, a tuturor factorilor economiei și culturali, pe o lungă perioadă de timp.

Ceeace este astăzi ambiguu numit «Stat Țărănesc» nu se poate opri deci la clasa țărănească, oricât ar fi ea de numeroasă: *cel mult poate să plece dela ea*, trecând-o prin transformări radicale și adaptând-o condițiilor vieții sociale moderne în cel mai larg sens al cuvântului. (Cert, clasa țărănească din România în special cea din V. R. este cu cel puțin două secole în urma progresului general). Privite lucrurile prin prizma viitorului, *ar fi o greșală enormă dacă democrația vizată de noua ideologie și programul partidului național-țărănesc s'ar mulțumi cu stabilizarea unui neomedievalism hibrid, care ar întârzia dezvoltarea României Mari și ar expune-o, indirect, tocmai prin aceasta, riscului de a fi surprinsă iar, nepregătită, sub raportul tehnic și neconsolidată sub raportul moral, de exemplu noua conflagrație, care amenință lumea.*

*

În fața curentelor de dreapta — sectare și anacronice — trebuiesc organizate acele forțe cari singure ma pot salvarda existența unei guvernări populare; se cer stimulate acele tendințe, cari vor să integreze România în rândul democrațiilor civilizate și nefalsificate — desbalcanizând-o.

Iată dezideratul a cărui realizare imediată trebuie urmărită cu toată hotărârea de toți cari au adevărată dragoste pentru această țară și înțelegere pentru suferințele și starea rușinoasă de înapoiere a acestui neam. Practic acest lucru se poate înfăptui inaugurând o nouă ordine politică, bazată pe principiile unui desăvârșit control obștesc al afacerilor publice și al unei tot mai juste repartiții a venitului național. Printr'o democrație care să fie în același timp politică și economică — democrația veacului nostru.

«Statul Țărănesc» sau oricare altă lozincă de luptă politică va reuși sau va cădea după cum va merge cu hotărâre, sau nu, pe acest drum.

Victor Cornea
B. Litt., (Univ. Oxford)

Montaigne, de Alice Voinescu

Un mare gol în cultura românească era resimțit până acuma în faptul că un gen cu totul important pentru dezvoltarea și destinul unei culturi — și anume: monografia — lipsea cu desăvârșire. Nici scriitorii, nici editorii și, firește, nici publicul cititor nu se interesau de acest gen, în așa fel încât, complect ignorat, complect necultivat, cultura suferea de un lapsus prea enorm pentru a nu putea fi resimțit și prea important pentru a nu fi evitat. Câteva monografii însă — cele din biblioteca «Energia» a «Fundațiilor Regale», în special — au dovedit că genul nu este tocmai atât de ignorat de către cititorii români, pe cât se presupunea și, dela un timp, unii dintre scriitorii s'au dedicat acestei zone de activitate literară pe cât de fructuoasă pe atât de nobilă. Volumele d-lui *C. Antoniadu* asupra vieții și operii lui Machiavel, precum și cele trei portrete din volumul intitulat «Trei figuri din Cinquecento»; studiile d-lui *G. Călinescu* asupra vieții și operii lui Eminescu; monografia d-lui *Em. Ciomac* asupra lui Richard Wagner, precum și o mulțime altele, apărute sau în curs de apariție, au îmbogățit dintr'odată cultura noastră cu o

sumă de opere ce se ridică deasupra covârșitoarei banalități literare, adăogând un nerv nou spiritului cărturăresc dela noi.

În această ordine de idei se integrează și studiul domnișoarei *Alice Voinescu* asupra vieții și operii lui *Montaigne*.

După cum se știe, *Michel de Montaigne* este unul din promotorii culturii franceze moderne, din care, alături de Rabelais și ceva mai târziu, Descartes și Pascal, coboară filioanele literaturii și filosofiei franceze, filioane care fac legătura între aceștia și cei mai contemporani reprezentanți ai spiritualetății galice de azi: Bergson și Proust. Pe vremea sa, Montaigne, ca și Erasmus, creiază o eră nouă în gândirea umană, răsturnând o sumă de concepții dogmatice profund înrădăcinate în spiritul timpului și, după o scurtă experiență stoică a vieții, ajungând la concluzia definitivă și indestructibilă pe care i-a oferit-o *scepticismul*. Montaigne este reprezentantul modern — și poate singurul — al celui mai intransigent scepticism, așa cum antichitatea îl cunoscuse în Piron și întreaga sa școală. Convins că nu poate exista minte omenească absolut normală și, prin urmare, deducând de aici relativitatea oricărei cunoașteri și oricăruia adevăr rațional, Montaigne, considerându-se pe sine

doar un reprezentant al sentimentelor și rațiunii sale, nu putea crede în existența obiectivă a adevărului și deci, formula sa interogativă exprimată cu adâncă convingere *Que sais-je?*, era ultimul rezultat al experiențelor sale sufletești și intelectuale. Prin aceasta Montaigne, pe lângă că este cel mai recunoscut reprezentant al scepticismului modern, este, în același timp și părintele *relativismului* atât de evoluat astăzi în filozofie și știință mai ales.

Studiul d-rei *Alice Voinescu*, analizând opera marelui înțelept paralel cu viața sa, a scos cu destulă claritate în evidență atât importanța lui Montaigne în conținutul culturii moderne, cât și valabilitatea lui în fața gândirii omenești. Actualitatea și utilitatea acestui studiu rămâne incontestabilă, atât fiind conținutul moral, plin de sugestii și învățături sănătoase pentru formarea oricărui caracter, precum și prezența vie a gândirii montaigniene în spiritul literaturii și filosofiei contemporane. Fără pretenții de a însemna o exegeză nouă și originală pe marginea lui Montaigne, studiul d-rei Voinescu, dincolo de utilitatea direct didactică are și meritul de a fi popularizat în cultura noastră ideile unuia dintre cei mai mari gânditori și moralști.

Teoria sociologică a gospodăriei țărănești

(Urmare)

Fără a accentua rolul condițional și explicativ al lucrurilor, importanța mediului omenesc o recunoaște și îndreptarul teoretic întocmit de seminarul de sociologie:

«Nu socotim gospodăria ca fiind independentă de grupul «social care îi stă la bază, și din potrivă o definim ca «un mod de viață a unui grup de rude uneori ajutat de «auxiliari permanenți sau ocazionali, care însă duc traiul «laolaltă» 7).

În consecință îndreptarul teoretic adoptă împărțirea elementelor din gospodărie în «oameni» și «avere», împărțire care închide în sine și o erarhizare.

Înainte de a intra în studiul fiecărui element aparte, să stăruim puțin asupra celor două terminologii: durkheimiană și monografică. Din analiza lor urmează să adoptăm una din definiții.

Referindu-se la mediul uman, Durkheim îl desemnează cu termenul-persoane, îndreptarul monografic cu cel de oameni.

Socotim că denumirea monografică trebuie preferată fiind mai simplă. Noțiunea de persoană, chiar atunci când e luată în mod convențional, are prea multe variante de înțeles: juridic, subiect de drepturi și datorii, etic-implică ideea de responsabilitate, filosofic — pe aceea de perfecțiune sufletească.

Dificultatea crește când e vorba de cel de al doilea element «cel material» — din gospodărie.

Cei doi termeni de cari dispunem, diferă și mai mult referindu-ne la conținut; anume cel de avere este mai restrâns.

Averea implică ideea unui ansamblu de bunuri care se află în stăpânirea unei persoane numai pentru folosința sau utilitatea economică.

Prin lucruri, după cum s'a arătat în concepția sociologică a lui Durkheim, se înțeleg și altfel de elemente decât cele economice.

Pe lângă obiectele materiale sunt înglobate aci și acele produse ale activității sociale arătate mai sus și denumite cu un termen generic instituțiuni.

În substratul care formează morfologia socială, aceste instituțiuni intră și ele ca părți integrante. Așa dar, terminologia pe care o adoptăm e aceea de oameni și lucruri.

Data fiind importanța elementului activ din gospodărie, cată să ne preocupe în primul rând: a) oamenii. Compoziția elementului uman în gospodărie interesează din două puncte de vedere: în primul rând calitativ, privind natura relațiilor care există între membrii ei și în al doilea rând din punct de vedere cantitativ, al extensiunii numerice.

În mod obișnuit persoanele cari alcătuiesc gospodăria sunt unite între ele prin legături bio-juridice sau, cu alți termeni, sunt constituite în grupuri de rudenie numite familie. Dar deși acesta e felul legăturilor pe care le întâlnim în majoritatea cazurilor, el nu e singurul, fiindcă natura relațiilor e variabilă.

Putem, totuși, distinge din compoziția membrilor din gospodărie patru categorii principale: 1) Familia; 2) Rude; 3) Indivizi izolați; 4) Auxiliari.

Combinat, aceste categorii, le întâlnim dela forma cea

mai simplă până la cea mai complexă, formând comunități de viață.

Cum se caracterizează fiecare categorie? O definițiune a familiei se știe că nu e ușor de dat, deși discuțiile asupra acestei probleme au ajuns și în congrese. Convenim totuși, a o numi comunitate de viață a unor indivizi de sex contrariu uniți prin legături biologice și juridice.

Legăturile biologice, de sânge, după cum nu ne ajută să definim familia, tot astfel nu sunt de nici un ajutor pentru a deosebi familia de rude. Gradul mai depărtat sau mai apropiat de un autor comun, legătura mai puternică sau mai slabă de sânge, sunt criterii insuficiente spre a deosebi aceste grupe. Părerea noastră este că și aci trebuie introdus un criteriu nou.

Dacă familia se caracterizează printr'o dublă legătură juridică și biologică între membri, rudenia se caracterizează printr'o legătură în care factorul juridic dispăre, dar se adaugă în schimb cel psihologic, afecțiunea de neam.

Cât privește auxiliarii, aceștia sunt ținuți în această comunitate de viață prin legături juridico-economice.

Formele de combinații pe cari le întâlnim în compoziția mediului uman din gospodărie sunt următoarele:

A

- a) Familia
- b) Familia + rude
- c) Familia + auxiliari
- d) Familia + rude + auxiliari.

B

- a) Rude.
- b) Rude + auxiliari.

C

- a) Indivizi izolați
- b) Indivizi izolați + auxiliari.

La fiecare grup luat în parte compoziția de asemeni poate lua diferite aspecte și nu găsim necesar să stăruim asupra lor. Plecând dela perechea biologică soț și soție, familia poate cuprinde descendenți fii, fice, ascendenți: părinți, bunici și colaterali, frați și surori ai unuia sau ambilor soți.

Tipuri din fiecare se întâlnesc în realitatea socială a oricărei unități, fie sat sau oraș și asociația monografică a întocmit numeroase spițe de neam care să înfățișeze întinderea acestei legături.

Neapărat că modul în care se găsește întrunit elementul uman nu este indiferent în studiul unei gospodării. Aceasta este înainte de toate o creație, înfăptuire, a unor forțe ce depășesc concretul. Și legăturile juridice, economice, psihologice cari leagă pe indivizi între ei contribuie cum vom vedea împreună și izolat la structurarea gospodăriei.

Nu mai puțină importanță prezintă grupul din punct de vedere numeric.

Vom vedea într'un alt capitol, cum averea, raportată la grupul de indivizi cari intră în compoziția gospodăriei, constituie un raport variabil de creștere direct proporțio-

7) Îndreptarul teoretic.

nală. Fenomenul observat de economistul rus Ciajanov a fost confirmat de cercetările monografice.

În ce privește rolul auxiliarilor în gospodărie trebuie specificat că ei pot fi sau permanenți, atunci când sunt angajați pe un timp mai îndelungat sau întâmplători, când contribuie la o lucrare anumită pe timp limitat. Rostul lor se justifică prin disproporția dintre avere și oameni. Ei înlocuiesc și compensează forțele acestora spre a exploata și administra bunurile, atunci când oamenii uniți prin legături de familie sau rudenie lipsesc.

b) *Lucrurile*. Al doilea element care intră în structura gospodăriei și care formează masa asupra căreia lucrează forța activă a oamenilor, sunt lucrurile, în înțelesul mai apropiat de avere.

O enumerare ordonată și sistematică a acestora întâmpină dificultăți din cauza lipsei unui criteriu. Nu fiindcă acesta ar lipsi cu desăvârșire, ci pentru motivul că cele existente sunt de naturi diferite. Există, spre exemplu, un criteriu de clasificare a obiectelor din gospodărie de natură economică. În virtutea acestuia lucrurile sunt clasificate după procesul de producție sau de circulație la care participă. Există apoi, un criteriu de ordin juridic, așa cum ne este cunoscut în texte și lucrări de doctrină. Și acesta este însă impropriu, deoarece izvorând din necesități de practică juridică, pentru rezolvarea conflictelor cu privire la bunuri, este bazat în mare parte pe abstracțiuni. Așa, spre exemplu sunt lucruri perfect mobile, în sensul de mișcătoare dintr'un loc într'altul, considerate totuși, în drept, ca mobile prin destinație.

Criteriul sociologic de sistematizare a lucrurilor dintr'o gospodărie lipsind, cată totuși să creăm unul. Va fi el diferit cu totul de cele existente sau va ține seamă de ele? Neîndoios că nu putem arunca ce este câștigat pentru știință. De aceea criteriul ce-l adoptăm va ține seamă de ambele contribuții ale dreptului și economiei politice.

Plecând dela definiția că este imobil orice obiect care are o situație fixă, cum e pământul și cele ce se prind de el, natural sau artificial, iar mobil tot ce n'are fixitate în raport cu pământul, prin rădăcini sau operă a omului, alcătuim următorul tablou în care enumerările sunt mai mult indicative decât limitative.

A. Imobile	1 terenuri	}	<i>subsol</i>	
			<i>suprafață</i>	
		2 vegetale, ale solului prin rădăcini.		
(în sensul de adunare de material consolidat perpetuu)	3 edificii	}	a) casă de locuit (pentru uzul omului)	
			b) grajduri (pentru uzul animalelor)	
			c) pivnițe, magazine.	
			d) păduri, fântâni, diguri, etc.	
B. Mobile	1. Animale	}	a) în serviciul omului	
			b) în serviciul fondului	
	2. Instrum.	}	a) pentru exploatarea agricolă	
			b) pentru întreprinderi anexe gospodăriei	industriale comerciale
			c) valori mobiliare	acțiuni rente

Într'o gospodărie temeinic consolidată putem întâlni toate aceste obiecte enumerate în număr mai mare sau mai mic. Sunt însă și gospodării la începutul întemeierii

unde abia o parte din acestea se întâlnesc. În cele mai multe cazuri casa de locuit și o mică suprafață de pământ formează tot angrenajul gospodăriei. — Alteori încetează și acestea de a aparține în plină proprietate oamenilor. Însemnează oare că în aceste cazuri gospodăria încetează de a mai funcționa? Nu, fiindcă gospodăria nu e supusă imperativelor dreptului de proprietate. Ea este o variantă socială, o formă de organizație, o modalitate de viață. De aceea ea trăiește fără ca lucrurile să-i aparțină în propriu, fiind suficient să adopte felul de a le întrebuința. Poate cineva să folosească un angrenaj străin, destinat funcțiunii gospodăriei cu titlul de uzufructuar, de locatar etc., fără a se putea spune că n'are dreptul a se intitula ca atare. De aceea, întrebuințând un termen care ne amintește metafizica, putem spune că gospodăria trăiește în esență și nu în atributele ei sociale. — Tot pentru aceste considerațiuni suntem scutiți de a privi elementele materiale ale gospodăriei în universalitatea lor juridică. În drept s'a creat abstracțiunea cu mult interes practic, a patrimoniului. Gospodăria nu utilizează noțiunea aceasta pentru două considerațiuni privind, subiectul și sfera lucrurilor. Aceasta pentru că, subiect al gospodăriei poate fi o persoană sau mai multe, în compoziția deja arătată, cum pot fi mai multe familii. Sfera patrimonială este juridicește eterogenă. Două familii pot duce într'o gospodărie viață distinctă, afectând nevoilor acesteia numai o parte din bunurile sau serviciile lor. Ca element viu, fiind o veșnică schimbare în interiorul ei, întâlnim aci o pluralitate de patrimonii sau peculii, ce coexistă fără nici un pericol de contopire.

Unitatea ei nu este deci de natură juridică, ci mai mult de natură politico-economică. Zicem, mai mult, pentru că întrunim din toate câte ceva, unitatea ei este de natură socială. Elementul politico-economic e reprezentat recunoaștem, într'o mai mare măsură pentru că conducerea oamenilor și administrarea lucrurilor din gospodărie sunt întotdeauna concentrate în mâinile unei persoane. Aceasta pune în mișcare toate forțele gospodăriei, fiind motorul și conducătorul ei în același timp. Socialmente ea poate fi și capul unei familii, cum poate fi și un celibatar, complinind aportul uman prin auxiliari. Raporturile oamenilor cu lucrurile se caracterizează prin folosința comună a grupurilor asupra bunurilor. Stăpânirea și folosința individuală se întâlnește foarte rar. Cât timp grupul uman e întrunit laolaltă, tot ceea ce intră în gospodărie se adaugă la masa comună și e folosit de colectivitate.

În ciuda legiurilor civile impuse de Stat, patrimoniile soților și eventualele peculii ale fiilor (provenite din moșteniri sau câștiguri proprii) se absorb formând un tot în gospodărie. Cantitatea în care intră unul sau altul din elementele familiei lor, oameni și lucruri, pot da naștere la configurații variate în morfologia socială. Așa spre exemplu, este fenomenul observat de economistul rus Ciajanov, după care ori de câte ori numărul brațelor de muncă, al forțelor productive din gospodărie, crește, are loc și o creștere proporțională a suprafeței de teren cultivabil. Prelucrând materialul echipelor statistice și economice la Cornova, d-l *Mircea Vulcănescu*, a observat același fenomen, ceea ce însemnează că teoria savantului rus se verifică și în realitățile sociale rurale din România.

De asemeni lipsa unuia din elemente: brațe de lucru, pământ, inventar, atinge caracterul autonom al unei gospodării făcând-o dependentă de alte unități asemănătoare, de la care împrumută în schimbul diverselor contra-pres-

tațiuni, elementele cari îi lipsesc. Fenomenul acesta de interdependență al unităților sociale formează însă o problemă distinctă.

Dacă participarea în măsură mai mare sau mai redusă a unuia din componentele oameni, lucruri, poate da naștere la schimbări în configurația morfologică a gospodăriei, lipsa unuia din componente aduce după sine schimbări fundamentale. Să cercetăm, în primul rând, ce se întâmplă când dispăre elementul uman. Am spus că, în mod obișnuit, indivizii care alcătuiesc factorul activ al unei gospodării sunt constituiți în familie. Ca orice grup, aceasta este supusă în decursul timpului accidentelor și transformărilor. Sub acțiunea acestora elementele se compun și se descompun. Chiar unitatea unui grup omenesc se poate pulveriza, încât, dintr'o colectivitate să mai rămână un singur individ, soț sau soție, singur, fără copii, ori copil fără părinți. În aceste cazuri ceea ce păstrează unitatea și coeziunea elementelor precum și caracterul viu activ al gospodăriei este activitatea individului în funcție de un scop. Gospodăria este și ea realizarea unui scop practic. Indemnul spre efort, spre activitate, nu pornește orb, lipsit de direcție și de finalitate. Această finalitate practică se confundă și este în mai toate cazurile rezultatul unei concepții de viață gregară și ea asigură mai ales unitatea dintre componente.

Lipsit de concepția unei vieți totalitare angrenată într'un sistem de relații, individul izolat abandonează mecanismul complicat al gospodăriei și dacă nu devine proletar «om fără căpătâi», servind ca auxiliar altor unități, cată să se fixeze de o altă unitate. Din momentul acesta independența pe care i-o asigură gospodăria, dispăre. Nu același lucru se petrece în ce privește lucrurile unei gospodării fără conducător.

Gospodăria ca ansamblu de așezări omenești poate dăinui în timp, independent de indivizii cari se atașează integrându-se. Într'o astfel de așezare în rosturile odată înjghebate, se pot perinda în decursul timpului șiruri întregi de generații.

În aceeași casă au trăit: părinți, bunici, străini. Vatra casei e un generator de viață și tradiție. Existențe efemere se scurg, în timp ce ea rămâne nemișcătoare și neschimbată.

Lipsa celui de al doilea element component, lucrurile, dintr'o grupare umană, familie, menaj, împiedică existența acesteia, imprimând o altă formă de viață indivizilor grupați. Singura lipsă a căminului atrage după sine imposibilitatea existenței autonome a organizației ei. O pereche de tineri recent căsătoriți care deși au pământ și vite, dar n'au casă proprie, sunt siliți să trăiască laolaltă cu părinții, unde, însă, nu formează grup separat, ci amplifică doar agregatul uman și gospodăria acestora mai dinainte constituiți. Atunci când individul sau grupul de indivizi stăpânesc numai o locuință, fără a poseda și terenuri proprii de exploatare, formează o familie de proletari, nu însă o gospodărie, dacă în loc să folosească locuri străine trăiesc doar din munca cu brațele. Comunitatea de viață în acest caz poate căpăta denumirea de menaj. Ei sunt siliți să ofere munca pentru a obține mijloacele necesare existenței. Se întâmplă, ca neputând sau nevroind a se adapta vieții de gospodărie, un astfel de cuplu să păstreze un caracter distinct, adică să se specializeze într'o anumită ramură de activitate din procesul de diviziune al muncii sociale sătești, devenind meseriași sau industriași.

Atunci când rămân agricultori deși în gospodărie economică ei devin clăcași, dijmași sau arendași.

În sfârșit tot în acest capitol al morfologiei își găsește

locul o altă problemă care a dat naștere la multe discuții între monografiști: transformarea gospodăriei în întreprinderi.

Plecând de la definiția gospodăriei, ansamblu de manifestări ale unui grup familial, s'a susținut de unii membri că ori de câte ori se observă într'un grup casnic existența unor elemente în plus sau lipsa altora, se caracteriza forma de viață ca întreprindere.

Astfel șeful echipei biologice d-l *Georgescu* era de părerea că nu ar putea ființa o gospodărie printr'un și pentru un individ, fie acesta inapt de a întemeia o familie, fie că e supravetuitor, urmașul unei familii pulverizate.

La obiecțiunea ce se aducea că acesta ar putea să-și creeze o comunitate de viață cu bunurile moștenite, compensând forțele prin auxiliari, d-sa răspundea că în acest caz gospodăria încetează de a mai ființa ca atare, transformându-se într'o întreprindere.

Socotim această părere eronată. Cum s'ar explica atunci faptul că familia cu argați rămâne tot gospodărie, iar individul intrunind aceleași condițiuni provoacă transformarea organizației naturale, gospodăria, într'una artificială, întreprinderea?

Împărtășind același punct de vedere, dar pentru alte considerațiuni, economiștii din echipă motivau că gospodăria se transformă în întreprindere atunci când încetează de a se mărgini exclusiv la exploatarea agricolă, anexându-și alte activități productive, spre exemplu de natură comercială sau industrială.

Astfel, o gospodărie în care găsim, spre exemplu, o moară, o varniță, o mică băcănie, nu și-ar mai păstra caracterul propriu, ci ar deveni industrie, comerț sau altceva, după împrejurări.

Considerăm și această concepție ca fiind greșită. Întreprinderile comerciale sau industriale ale gospodăriei nu-i schimbă câtuși de puțin caracterul. În studiul consacrat morăritului din satul Runcu-Gorj, am arătat că această industrie avea caracterul unei excrescențe, anexă a gospodăriei. Istoricește așa s'au format și dezvoltat. Morile fuseseră la început, date fiind înlesnirile de care se bucurau, aparatul de măcinat al unei case sau unui neam. Majoritatea morilor erau întreținute de urmașii unei familii împărțiți în gospodării. Aceștia le foloseau pentru nevoile lor și nici nu înțelegeau să le distrugă pentru motivul că plăteau impozite împovărătoare ce întreceau cu mult venitul.

De asemeni la Cornova, gospodăria fraților Filimon și Petre Clenk, cercetată de noi, apărând în viața satului ca familii de meseriași în condițiuni identice a ajuns la stări deosebite mai târziu.

Și unul și celălalt frate trăiau de pe urma unei mori primită ca moștenire. Petre, care s'a mărginit a trăi numai după urma ei, s'a ruinat, atunci când i s'a ivit un concurent în activitatea industrială. Dimpotrivă, fratele său Filimon, cu o intuiție deosebită, și-a organizat viața mai întâi în gospodărie. Cu resurse de aci a putut nu numai să se mențină înlăturând concurența, ci și să transforme într'o mare întreprindere moara cu cele două pietre dela început în așa fel că membrii din familia fratelui său trăiau angajați ca salariați.

Gospodăria rezistă accidentelor economice, datorită structurii ei complexe, organizației naturale; ea nu e falimentară.

Fiind prin urmare la adăpost de accidente economice, stabilă, ea nu poate fi asimilată unei întreprinderi care, organizată rațional și artificial, poate dispărea la cea dintâi apariție a împrejurărilor grele. Atunci cum rămâne

cu diversele anexe și întreprinderi de orice natură, în special economice, ale gospodăriei?

Aci chestiunea suscită o altă problemă și anume aceea de care se ocupă îndreptarul teoretic, dacă gospodăria este sau nu o unitate compusă din una sau mai multe subunități. În acest caz întrebarea capătă desigur un înțeles și se poate da un răspuns.

Nu încapă îndoială că gospodăria poate realiza un sistem de subunități. În cele mai numeroase cazuri ea ne apare sub o înfățișare simplă și uniformă, intrunind numai acele caractere de care ne-am ocupat mai sus.

Sunt cazuri, însă, când gospodăria dezvoltându-se suferă oare care segmentări. Acestea însă păstrează cea mai strânsă legătură cu tulpina generatoare. Subunitățile, aici nu au existat la început singure, ci intrunindu-se la urmă s'au detașat firesc dintr'un organ preexistent.

Unei gospodării îi poate aparține o moară, o stână, o băcănie, chiar și un atelier, fără ca ea să-și schimbe natura. Adevărul acesta se poate verifica în interiorul ori cărui sat românesc.

(Va urma)

Adrian G. Negrea

Aspecte culturale în Valea Someșului

Județul Someș, ținut românesc, are două orașe: Dejul și Gherla. Dejul înainte de război s'a caracterizat ca un centru maghiar, o insulă de bogătași străini într'o masă compactă românească — săracă și simplă.

Nu mică a fost contribuția orașelor Năsăud și Gherla la nereușita acestei tentative.

În Năsăud — capitala vechiului ținut românesc al grănicerilor — vechile instituții culturale precum și istoricul liceu grăniceresc întrețineau aprinsă flacăra conștiinței românești. Acest focar de mândrie românească a putut să încălzească și sufletele iobagilor din ținutul Someșurilor, născându-le și în sufletul lor o speranță pentru zile mai bune.

În Gherla, episcopia greco-catolică întreținea cu mari sacrificii o academie teologică precum și două școli normale românești, una de învățători și alta de învățătoare. Din aceste școli au eșit mare parte dintre conducătorii spirituali și luminătorii masei obișnuite a acestui județ; aceștia erau elementul de anihilare a eficacității sinistrelor dispoziții ale oficialității centrale maghiare.

Astăzi Dejul și-a schimbat complect aspectul său antebelic; instituțiile publice și instituțiile culturale românești îndeplinesc o operă de refacere românească. Pulsează o nouă viață și un nou aspect și-a luat acest oraș, cu totul diferit de cel dinainte de război.

Printre instituțiile culturale ale Dejului locul de frunte îl ocupă liceul «Andrei Mureșanu».

Această instituție — inzeestrată cu un impunător local, cu laboratoare, bibliotecă bogată și cu un material didactic la curent cu ultimile cerințe pedagogice — se poate mândri cu un corp didactic select care-i impregnază o atmosferă de adevărat sanctuar cultural și național.

Liceul «A Mureșeanu» a organizat un ciclu de conferințe tratând subiecte în legătură cu arta, literatura, etc.

Anul trecut au conferențiat D-nii profesori: 1) *Petre Cherebețiu* — directorul liceului —: «Probleme culturale»; 2) *Iuliu Moșil*, despre pictorul tirolez Deffreger și opera lui; 3) *Vasile Bichigean* directorul liceului grăniceresc din Năsăud despre viața și opera poetului latin Vergiliu; 4) *Henri Michel* — din misiunea univ. franceză — despre opera pictorului Delacroix; 5) *Bernard* — din misiunea univ. franceză — despre «O excursie în Africa»; 6) *Lazarus* — din misiunea univ. franceză — despre Franța; 7) *A. Tohăneanu*: a) Pictorul Aman și opera sa b) pictorul Grigorescu și opera sa 8) *Dna Mișea* — directoarea gimnaziului de fete din Dej — despre creația poetului A. de Musset.

Anul acesta ciclu s'a inaugurat cu o conferință a Dlui Profesor Robert Fichoux — detașat pe lângă universitatea din Cluj — care a vorbit despre «O minune din Franța de după război; refacerea regiunilor distruse.»

De curând a fost sărbătorit unul dintre vrednicii profesori ai liceului din Dej: Dl Ciprian Rusu, cu ocazia împlinirii a 25 ani de profesorat.

Profesor devotat școlii, om integru,

cu atitudine dărză în viață, cu o linie precisă de desfășurare a acțiunilor sale, cu spinarea dreaptă atât fizicește cât și moralicește; a fost înconjurat de dragostea colegilor săi cari prin cuvinte simțite i-au adus prinsoasă admirației lor și urările pentru desăvârșirea misiunii sale în slujba școlii și a societății. Au vorbit cu ocazia acestei sărbătoriri d-nii profesori: P. Cherebețiu, D. Țiganetea, I. Varna, E. Patachi ș. a.

* * *

Gherla oraș vestit printr'o faimoasă pușcărie s'a schimbat și ea; vestita pușcărie a fost transformată într'un institut pentru reducerea delicvenților minori.

Directorul liceului «Petru Maior»: d. dr Emil Precup desfășoară o intensă activitate culturală. Originar din frunțașă comună grănicerescă: Rebrîșoara, fiul unei vrednice familii preotești dela care a moștenit dragostea de muncă, și a închinat tot elanul său sufletesc ridicării culturale atât a orașului Gherla cât și a comunei sale natale.

Dragostei care o poartă comunei grănicerești în care s'a născut se dătoresc mai mult publicații ca: «Un sat grăniceresc «Rebrîșoara»; «Păstoritul în munții Rodnei», «Contribuții la istoria parohiei Rebrîșoara»; «Căminul Anton Precup din Rebrîșoara»

A înființat revista: «Școala Someșană», iar ca președinte al «Astrei» secția Gherla, organizează în fiecare an conferințe și șezători culturale.

Alexandru Tohăneanu

BIBLIOGRAFIE

— Cărți primite la redacție —

Mircea Damian: *Deacurmezisul* roman. Editura «Universala» Alcalay.
Gh. Atanasiu: *Desmoșteniții* roman. Editura «Cartea Românească», Timișoara, 65 lei.
Traian Bratu și Karl Kurt Klein: *Gramatica limbii germane*. Editura «Cartea Românească» București, 42 lei.
Sterie Diamandi: *Galeria oamenilor politici*. Editura «Cugetarea», 60 lei.
Al. Lascarov-Moldoveanu: *Romanul furniceii*. Editura «Cugetarea», 60 lei.
S. Smiles, trad. de Al. Lascarov-Moldoveanu: «Ajută-te singur», Editura «Cugetarea», 45 lei.
Ștefan Baolu: *Poemele poetului tânăr*. Fundația «Regele Carol II», 20 lei.

Radu Bouréanu: *Golful sângelui*. Fundația «Regele Carol II», 20 lei.
Serban Cioculescu: *Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol* (1905—1912). Fundația «Regele Carol II», 40 lei.
N. Davidescu: *Helada*, poem. Fundația «Regele Carol II», 60 lei.
O. Han: Paclurea. Fundația «Regele Carol II», Biblioteca artistică, 60 lei.
N. Iorga: *Oameni cari au fost*. Fundația «Regele Carol II», 60 lei.
Eugen Jebeleanu: *Inimi sub săbit*, poem. Fundația «Regele Carol II», 40 lei.
Sărmanul Klopstock: *Feciorul lui nenea Take Vameșul*. Fundația «Regele Carol II», 70 lei.
George Lesnea: *Cântec deplin*, versuri. Fundația «Regele Carol II», 40 lei.

Petre Pandrea: *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*. Fundația «Regele Carol II». Biblioteca de filosofie română, 60 lei.
Alce Voinescu: *Montaigne* omul și opera. Fundația «Regele Carol II», 70 lei.
Constantin Sudețeanu: *Durkheim* și doctrina școlii sociologice franceze. Imprimeria Fondului cărților fundare Cluj, 80 lei.
K. S. Chandan: *L'Europe à l'aube de 1936*. Imprimerie Grotard, Paris, 20 fr.
Ion Pas: *Drum spre pace*. Colecția «Șantier», 80 lei.
Leon Tolstoi: *Pagini alose*. Colecția «Șantier», 5 lei.
Dr. R. Călinescu: *Cutreerând Dobrogea meridională*. Editura «Adeverul» (40 lei).
C. Manolache: *Sfântia dreptate*. Editura «Adeverul», 80 lei.

Cum trăiesc bolnavii mintali

— Pe aleele Spitalului Central —

Despre nefericiții dela spitalele de boli nervoase s'a scris prea puțin. Este o lume uitată, o lume care-și trăește tragedia ei, în liniște și resemnare.

Este o categorie de alienați mintali pierduți și o altă categorie care-și dă perfect seama de mediul ambiant, își păstrează memoria, are spiritul critic mai dezvoltat chiar ca cei normali. În această categorie intră bolnavii cu delirul mistic, melancolicii, paranoicii —, adică cei ce se simt persecutați. Aceștia sunt bolnavii vindecabili.

Bolnavii cu spiritul critic dezvoltat își dau seama că au avut o situație mai bună, că au aparținut altei lumi. Din cauza proastei stări financiare în mai toate instituțiile publice, spitalul Central din Capitală, care are 38 pavilioane, nu poate face față tuturor exigențelor. Este vorba de un tratament ireproșabil, — lipsa medicamentelor face imposibil acest tratament—și de o hrană cantitativă și calitativă, așa cum pretinde starea fizică a unui bolnav mintal.

Din această pricină minunea unei vindecări mai rapide întârzie. La aceasta se adaugă și starea lor de depresiune sufletească, rezultanta unor împrejurări complexe.

În zilele de sărbătoare, bolnavii, în special copiii, ar dori o mângăere, ar vrea să se manifesteze cât de puțin, așa cum făceau în cercul familiei lor, în societatea liberă. Din cauza greutăților bugetare, bolnavii, însă, sunt supuși la multe privațiuni, de ordin diferit.

Nu trebuie să se uite că bolnavii semi vindecați au nevoie de ușoare distracții, care constituie, după părerea multor medici psihiatri, un factor important în evoluția vindecării. După câte știm, la spitalul Central exista un aparat de proiecție dăruit de d. prof. Obregia. Azi, însă, această unică distracție a dispărut și ea.

Lipsa fondurilor, desigur.

Cât de generoasă ar fi inițiativa dacă un grup de suflete nobile ar înjgheba ceva cu ocazia sărbătorilor, așa cum se face și pentru celelalte cercuri de nenorociți și obidiți ai soartei.

În spitalul Central sunt foști func-

ționari, foști intelectuali, foști militari de toate gradele, marea majoritate lipsită de orice sprijin.

Rudele lor sunt sau sărace, sau decedate, sau din ținuturi de unde nu pot trimite bani la timp și nici ajutoare în natură din cauza depărtării.

Prin organizarea de șezători, prin acordarea de ajutoare, bolnavii capătă mai multă încredere în vindecarea lor și li se ridică moralul.

*

Am vizitat recent spitalul și am stat de vorbă cu unii bolnavi.

Pe una din aleele spitalului am întâlnit pe un semi-vindecat. Mi-a istorisit, aproape lăcrămând, ce crudă a fost soarta cu el. A luptat în viață și a reușit prin muncă cinstită, să-și agonisească o brumă de avere. Vremurile aspre l'au adus, însă, în pragul cerșitului și apoi... în spital. E internat de mult timp și crede că pentru multă vreme.

Încerc să-l încurajez și-i întind mâna. Mi-o refuză indignat.

— Nu cunoști pericolul microbilor?

Mă surprinde întrebarea și doresc să fiu lămurit. Omul lucid de adineauri adoptă o atitudine de catedră. Îmi ține o lecțiune asupra microbilor și pericolul lor în societate. Apare sub adevărata sa ipostază de bolnav.

—...Și pentru a te apăra de microbi, conchide el, nu trebuie să dai mâna cu nimeni. Se recomandă spălatul cu cât mai mult săpun...

Ca să-mi demonstreze susținerea sa, a scos din buzunarele hainei, vestei și pantalonilor, un adevărat depozit de săpunuri, de diverse calități. Îmi afirmă că are și o invenție pe care speră să o breveteze.

— Prin telefon, îmi spune el, se pot răspândi cei mai mulți microbi. Persoana infectată cu microbi transmite prin fir în timpul convorbirii, o susedenie de microbi persoanei dela capătul opus. După multă gândire am inventat un sistem de pâlnie portativă pe care o poate avea în buzunar orice persoană. Dacă cineva dorește să vorbească la telefon nu se mai apropie de gura de receptor ci se folosește de pâlnie sa care se numește «pâlnie individuală», o apropie de telefon

și vorbește în acest mod, la o distanță oarecare, cu persoana cealaltă. Astfel, se poate preveni răspândirea microbilor și apăra societatea de pericolul boalelor.

Bolnavul din fața mea avea fobia microbilor.

Am căutat să-l readuc pe planul realităților. Orice încercare de a-i demonstra exagerarea se izbia de convingerea sa că așa se petrec lucrurile în realitate. Pe omul lucid din primele clipe nu-l mai puteam recunoaște. Era extrem de iritat, ochii îi străluciau, amenința să devină agresiv. Încercarea mea de a-l combate dase greș. Îndată ce, însă, m'am pus de acord cu părerile sale asupra pericolului microbilor și răspândirea lor pe calea firului electric capătă o mină mai liniștită, mai prietenoasă. Am putut astfel, să-l chestionez în legătură cu boala sa și cu viața ce o duce în spital. Mi-a vorbit ca un om perfect normal și cu logică în argumentație.

— Suntem niște nenorociți. Ne dăm seama de aceasta...

Cu aceste vorbe de desnădejde m'a părăsit reluându-și plimbarea.

*

Mi-am continuat vizitarea spitalului. Am întâlnit alți pacienți cu fețe triste, plimbându-se izolați, meditativi. Ei își dădeau probabil seama de tragedia lor. Singura lor dorință ar fi să părăsească cât mai repede spitalul, aduși aci de consecințele vremurilor acestea nenorocite.

Pentru a-i face mai optimiști, pentru a le da încredere în vindecarea lor, bolnavii sunt întrebuințați în grădinile de cultură. În aerul liber, la lumina soarelui, semi-vindecații mintali se însănătoșesc definitiv. De altfel, tendințele moderne urmăresc să completeze vindecarea pacienților mintali aplicându-i la munci, treptate și bine conduse, de grădinărie.

Lipsa fondurilor, însă, împiedică multe.

Ajutoarele din afară ar însemna o înțelegere pentru cei cari se consideră condamnați pe viață.

S. R. Mios

DISCUȚII ȘI RECENZII

Bilanțul sociologiei franceze contemporane

este intitulat ultimul volum al lui *C. Bouglé* apărută de curând la Alcan. Cartea filosofului francez este un succint și prețios breviar al unei întinse activități sociologice, care, în ultimul timp a luat o desvoltare atât de mare. Căci, într-adevăr, dacă cuvântul de sociologie e relativ nou, știința pe care o exprimă e foarte veche și oamenii, niciodată, nu s'au dezinteresat de această activitate. După cum se știe, cel care a botezat pentru prima oară această știință, este Auguste Comte. Pentru el sociologia era un ansamblu al tuturor științelor umano-sociale. În clasificarea științelor făcută de el, sociologia ocupa locul al șaselea, fiind încoronarea matematicii, astronomiei, fizicii, chimiei și biologiei, mai târziu, admitând, deasupra tuturor acestor științe pozitive o supra știință, sau para-știință, *morală*, care era suma tuturor speculațiilor ideale în care el avea să integreze spre sfârșitul vieții sale, teologia.

După Comte, filosofi ca Tourville, Cournot, Tarde, Durkheim, etc., au desvoltat și mai mult activitatea sociologică, deschizându-i perspective noi, indiferent dacă punctele de vedere în care se situa fiecare erau sau nu eronate, din exagerare.

În cartea de față, C. Bouglé analizează sociologia contemporană, subdivizând-o în cinci capitole: sociologie psihologică, etnologică, morfologică, juridică și economică. În concluzie, autorul se întreabă care este legătura, stabilită de Comte, dintre sociologie și morală, sau dintre sociologie și celelalte științe. Incontestabil, spune el, sociologia își are independența ei și ea nu trebuie să sacrifice adevărul utilului. Sociolog nu este acela care se ocupă de diferite chestiuni mărunte din sânul mecanismului social, — aceștia se pot numi mai degrabă sociografi — ci acela care poate să cuprindă în ansamblu acest mecanism social și să se ocupe de progresul sau regresul, în general, al civilizației. Ori în ultimul timp, foarte mulți sociologi s'au lăsat influențați de diferite curente și idei politice, de principiile diferitelor doctrine economice, invocând denumirea unei așa numite «sociologii aplicate», ceea ce, în fond, nu poate duce decât la o dezorganizare a adevăratei științe sociologice. În acest sens, Bouglé pledează pentru o epurare a sociologiei de orice amestec exterior, pentru a înălța aspectul contemporan al acestei științe la nivelul la care o ridicaseră înaintașii pseudo-sociologilor de azi.

Rudyard Kipling

Cel mai frumos povestitor al lumii, cum a fost numit după titlul uneia din povestirile sale, a murit anul acesta la o vârstă și după o activitate literară pe care puțini scriitori au norocul s'o atingă în viața lor. Spre deosebire de Paul Bourget, contemporanul său mort în același timp cu el, Rudyard Kipling a avut și fericitul destin de a se stinge împăcat cu el însuși și cu lumea din jurul său, pe care temperamentul său ursuz și mizatrop adeseori n'a prea acceptat-o de bună voce niciodată, dar care a știut să-i prețuiască opera și să-i ofere o glorie rară, de puțini povestitori atinsă înaintea lui.

Opera lui Kipling prin caracterul ei exotic și feeric, prin darul extraordinar de povestitor al autorului ei, prin noutatea ce-o

aducea în literatura mondială desvăluind misterele și viața fantastică a junglei, a avut darul de a-și câștiga dela început admirația generațiilor tinere dinainte de război, care opuneau lui Sherlock Holmes sau Mark Twain, *Cărțile Junglei* sau *Kim*, frapate de noutatea lor, de prospețimea povestitorului imperialismului englez, precum și de universul original deasupra căruia el se apleca, familiar și rece, ca un zeu peste destinele lumii sale. Kipling, considerând întotdeauna oamenii niște copii, cărora e bine să le vorbești de *bătălii și de regi, de cai de demoni, de elefanți și de ingeri*, a scris cărțile sale pentru acești copii de care a rămas departe întotdeauna, dar în sufletul cărora a pătruns, ca nimeni altul, prin povestirile sale.

Romain Rolland

a împlinit de curând 70 de ani fiind sărbătorit de prietenii și adepții săi politici, fără însă ca această sărbătoare să aibă ecurile așteptate de toată lumea. Romain Rolland, acest mare sentimental și liric, este astăzi un mare inactual, oricâte transformări ar fi suferit personalitatea lui intimă și oricâte contradicții ar fi învins în el însuși. Dintre toți cei care au scris despre Romain Rolland cu această ocazie, omagiul subtilului și rafinatului filosof Alain, ni se pare cel mai judicios și în orice caz cel mai sincer: «*Am văzut întotdeauna în el unul din marii noștri burhexi; în fața mea, el a rămas acelaș. În raport cu el, eu mă consider aproape proletar; și în momentul de față sunt chiar mai proletar decât el...*» Într-adevăr, ceea ce a constituit noblețea din totdeauna a autorului lui *Jean-Christophe* este această izolare caracteristică omului superior, într-o umanitate insingurată în sine, dar foarte apropiată de sbuciumul colectivității pentru interesele căreia s'a sacrificat în orice moment. Romain Rolland nu s'a putut niciodată cufunda definitiv în fervoarea luptelor politice, pe care le-a privit totuși cu mult interes, rămânând întotdeauna într-o zonă superioară unde inima și spiritul își regăseau libertatea — și deaceia, poate, dragostea lui pentru oameni și lupta lui neînțetată pentru un umanitarism de un idealism aproape utopic, l-a determinat odată pe Massis să numească acțiunea și atitudinea sa «un diletantism al credinței». În orice caz, experiența și caracterul lui Romain Rolland nu pot fi trecute cu vederea și dacă conducătorul spiritual al revistei «*Europe*», care oricum înseamnă ceva în cultura actuală, nu poate fi privit drept un profet, poate fi însă admirat drept una dintre cele mai complete și desăvârșite personalități ale epocii noastre. Căci din personalitatea lui Romain Rolland iradiază un humanism autentic spre care se îndreaptă aspirațiile multora dintre elitele generațiilor tinere de azi. Deoarece lecția finală a lui Romain Rolland nu exprimă decât acest postulat: dincolo de orice civilizație și cultură, ultima și cea mai importantă realitate rămâne tot omul. Un om liber și conștient — iată crezul său.

Ion Călugăru

rafinatul scriitor la care fronda artistică a constituit întotdeauna una din atracțiile operii sale, revivifică cu ultimul său volum «*Dela cinci până la cinci*» nuvela românească

în adevăratul înțeles al genului. Dealtfel, dela început, d. Ion Călugăru a fost în oricare din cărțile sale unul dintre cei mai virtuozii navelțiști din ultimul timp, dacă înțelegem prin nuvelă acea operă literară în care ecuația artistică e condensată, cu un desăvârșit simț al gradației interioare, în câteva pagini de o intensitate nici odată atinsă de legile romanului, mai complex, mai vast dar mai puțin literar decât oricare alt gen. Ceea ce se cere întotdeauna romanului este să transfigureze o frântură de viață, creind un caz, niște oameni și mai multe întâmplări într'un fluviu de viață din care sunt culese toate acestea și în cari sunt urmărite. Nuvelei i se cere mai puțin sau în al doilea rând, viață; ceea ce i se cere nuvelei este calitatea artistică, nu cantitatea de fapte și personaje create. Din acest punct de vedere, d. Ion Călugăru a rămas un admirabil novelist — și când a încercat să facă și roman — *Don Juan Coccoșul* — a scris incontestabil o carte literară, dar mai puțin realizată ca gen. În schimb *Paradisul statistic*, sau *Abecedar de povestiri populare*, sau chiar *Erdora*, o nuvelă mai extinsă, deși mai puțin realizată, rămân cărțile sale autentice care-i definesc personalitatea și-i relevă calitățile proprii.

Dela cinci până la cinci cuprinde o serie de nuvele în care rafinamentul stilistic, contemporaneitatea preocupărilor, problematica subiectelor, continuă să ne înfățișeze un Călugăru autentic, cunoscut mai dinainte, cu un ascuțit simț de observație psihologică, cu o organică înclinare spre bizarerie și grotesc, dar, de data aceasta mai mult decât oricând, și cu o ponderată înclinare spre tratarea unor subiecte în care conflicte sociale și drame umane să se profileze într'o trăsătură în care tragicul și ironia, compasiunea și satira se întâlnească laolaltă. *Pipa, Iubește în locul meu, Un sandwich într'un buxumar*, dar mai ales nuvela de mai largă inspirație *Paltoane și nimic altceva*, pun în evidentă talentul desăvârșit al povestitorului Călugăru, relevând în același timp și nuanțele spiritului său flexibil și unitar ca respirație epică.

În avalanșa actuală de romane industrializate, apariția unui volum de nuvele e un act de curaj și conștiință literară — dar în cazul d-lui Ion Călugăru, și o apariție meritatorie, de două ori demnă de laudă.

Noaptea domnișoarei Milli

Ul' ma carte a fecundului romancier *I. Peltz* continuă seria cărților sale cu subiecte luate din viața mahalalei bucareștene, adăogând *Horoscopului, Amorului încuiat, Căiri Văcărești și Focului în hanul cu tei*, încă un roman, de aceeași natură vitală, însă deosebit de toate acestea prin nervul artistic propriu. *Noaptea domnișoarei Milli* e o povestire continuă, neîmpărțită pe capitole, fără întreruperi, în care viața cartierului mișună autentic, cu toate tragediile și bucuriile, cu toate mizeriile și aristocrațiile ei proletare. După cum însuși autorul a confirmat-o într'un interviu recent, această carte este scoasă dintr'un material mai vechiu, anterior celorlalte, deaceia nota de prospețime, vioiciunea stilistică, conturarea plastică a personajilor din sânul ei, capătă mai multă autenticitate, chiar dacă din punctul de vedere al criteriilor romanului în sine, d. I. Peltz e mai realizat în *Horoscop* sau *Calea Văcărești*.

Romanul lui Eminescu

la care lucrează actualmente d. Cezar Petrescu și din care au apărut până acum primele două volume: *Lucefărul* și *Nirvana*, caută să reconstituie din elementele biografice cunoscute, amplificate de imaginația romancierului, mitul acestei existențe pe cât de sbuciumate pe atât de patetice, încercând în același timp să sintetizeze în ea unele din caracterele permanente ale rasei și sufletului românesc. Căci, ceace intenționează să facă d. Cezar Petrescu scriind romanul vieții celui mai mare și mai caracteristic poet național, nu este numai zugrăvirea vieții acestui poet, ci integrarea ei într-o întreagă manifestare de viață spirituală colectivă, într-o anumită categorie de sensibilitate specifică, astfel încât să poată exprima prin ea notele caracteristice, permanente și imabile ale poporului din care s'a născut Eminescu.

În *Lucefărul*, d. Cezar Petrescu ne-a descris copilăria și prima tinerețe a poetului trecutută la țară, fie la moșia părinților săi dela Ipotești, fie în vagabondările sale atât de cunoscute din biografiile nenumărate apărute până acum. În acest prim volum, nervul de romancier al d-lui Cezar Petrescu fusese — ca, dealtfel, și în cel următor — obligat să respecte datele istorice, astfel încât imaginația sa era constrânsă de adevărul biografic, fără ca, totuși, autorul să nu poată crea un roman adevărat. În *Nirvana*, al doilea volum al trilogiei, ne este prezentat un Eminescu student și funcționar în străinătate, trecând prin grele încercări ale vieții și definitivându-și anumite atitudini morale în fața existenței. La Viena, viața lui e mai bogată în amănunte, deoarece asupra acestei epoci au rămas mai multe isoare, Eminescu o cunoaște pe Veronica Micle — și aici, d. Cezar Petrescu se întâlnește cu d. Lovinescu, care a realizat în *Bălăuca* un frumos capitol cu privire la această întâlnire și la semnificația pe care ea o avea pentru poet! — față de care avea să nutrească o iubire absolută până către sfârșitul vieții sale. Trecând în Germania, la Berlin, Eminescu trece, totdeauna și într-o epocă de grele încercări materiale — lipsă de bani, boală, singurătate, etc. — și morale — obsesia iubirii contractate la Viena — încercări care-l rumează atât de mult încât poetul, dacă nu învins desăvârșit de viață, în orice caz mult descurajat, se aruncă în oceanele filozofiei budiste. De aici și titlul romanului; *Nirvana*. Eminescu voia o eliberare, o ușurare a suferințelor lui, ceace nu putea găsi decât în această concepție pasivă și contemplativă asupra vieții.

Romanul d-lui Cezar Petrescu, deși în mod inevitabil străbătut de oarecare didacticism — orice biografie romanțată nu poate evita această notă! — rămâne totuși, dintre nenumăratele încercări de literarizare a vieții poetului, una dintre cele mai serioase, mai documentate și cu cele mai întinse perspective în autenticitatea sufletească și etnică a poporului lui Eminescu.

Don Quichote

nemuritoarea capo-d'operă a lui Cervantes a fost, în sfârșit, tradusă în românește de d. Al. Iacobescu și editată de «Cugetarea». Asupra meritului și utilității acestei traduceri e superfluu să revenim, *Don Quijote* fiind o atât de cunoscută operă în care spiritul universal și, în același timp, elementele caracteristice spaniole, fac din ea un simbol al existenței omului în general, putându-se

alătura de cele câteva opere similare create de spiritul omenesc de până acum: *Odiseea*, *Hamlet*, *Faust*. În categoria acestora intră și epopeea lui Cervantes în care fantasticul și realul, comicul și tragicul, ridicolul și seriozitatea naivă se împletesc pentru pictarea uneia din laturile tragicului complex al existenței omului.

N. Davidescu: Roma

Din ciclul «Cântecul Omului», d. N. Davidescu a creat, cu prezentul volum, a treia etapă a evoluției sale lirice din această «légende des siècles» cum s'ar putea numi, făcând un popas în lumea romană, după ce în primul volum «Iudeea» și în al doilea, «Helada» își îndreptase antenele inspirației spre alte două lumi apuse. Trebuie să mărturisim însă că în «Roma», d. N. Davidescu n'a atins nici puritatea lirică formală și nici esența inspirației pe care o realizase în «Helada». În ultimul volum e prea evidentă intenția artistului de a realiza ceva ce trebuie să se integreze și să corespundă unui ciclu, din care cauză atât factura versurilor cât și conținutul inspirației au în ele ceva făcut după calapod, fără emotivitatea autentică și fără acea perfectă realizare formală din «Helada». Ceace interesează în «Roma» e numai mitologia, ca să-i spunem așa, versificată. Incolo, versurile sunt mecanizate, decurg dela sine, după un ritm care odată început continuă uniform până la sfârșit. Totuși, din această abundență de alexandri, reproducem următoarea bucată, ca părându-ni-se mai vie decât toate celelalte:

IN GRĂDINĂ

*A 'ntâlnit axi noapte Zulia pe Pan
Și pe sub beteala clarului de lună
Au mâncat aceleași fructe, și 'mpreună
Au târit o bancă până sub castan.*

*Faunul cișmelei i-a văxut xâmbind
Mai 'ntâi de-alungul proaspetei peluxe
Și pe urmă, buxe calde lângă buxe,
În apropierea mâinilor, cu jînd.*

*I-a xărit și nimfa unei statui cum
Au gustat cu aceeași cupă vin de mure
Și-a 'nceput ixxorul rox să le murmure
Un același veșnic legământ și drum.*

*Apoi după aceia n'a mai fost nimic
Decât nebunia florilor strivite
Și ectax în urmă de priviri tivite
Intr'un arc albastru-vănat, de portic.*

*Zulia, în iarbă, s'a trezit târxiu
Și-a intrat în casă către dimineață;
Strălucea cu roua xorilor în față
Și e 'n vânt surăsul ei trandafiriu.*

Ceace ar putea caracteriza într'un cuvânt lirica d-lui N. Davidescu este *estetismul* ei exagerat și, oarecum, puțin desuet astăzi, cu toate că versurile din «Roma» păstrează încă o frăgezime, o savoare și o incantație specială, care fac din autorul «Cântecului omului» un parnasian, poate ultimul, rătăcit în lirica și epoca noastră.

Virgil Huzum: Zenit

În schimb, d. Virgil Huzum, voind să fie prea contemporan în formă și inspirație, transportă poezia în zone prea abstracte, acolo unde elucubrația se întâlnește cu realizarea cea mai perfectă și unde farsa ar putea fi luată drept o operă serioasă. Efortul d-lui Virgil Huzum este de a exprima într'un limbaj cât se poate de abstract, anumite stări de conștiință, anumite dispoziții mistice — toate însă greu de urmărit din cauza ezoterismului lor și a formei prea eliptice în care sunt redade. Poate că, dintre toți poeții de până acum și incontestabil! — d. Huzum se apropie mult de Ion Barbu. Și când spun că se apropie de Ion Barbu nu înțeleg numai ermetismul său formal, ci și, oarecum, materialul din care se inspiră poetul, căci d. Huzum, ca și Ion Barbu, are o inspirație profund etnică, ridicată însă la o temperatură unde acest etnic aproape se topește, se purifică și se transformă într'un «zenit» străin de orice impuritate specifică, telurică. Esența versurilor d-lui Huzum, e o abstractizare ultimă a unui material concret. Reproducem poema «Adonis», care ni se pare singura transmi-bilă aici:

In cântec păstoresc

*Cu turmele în plaiuri ai pășit,
Cu florile și spicele înflorești,
Cu spicele te-ai prăvălit.*

*(De 'ngropat cin' te-a 'ngropat ?
De cântat cin' și-a cântat ?
De jelit, cin' te jelit ?)*

*Din moarte 'n mituri înflorești,
În veacul veacurilor asfințit
Mulțimile te-au jeluît.*

*Sub mătasea genelor,
În lumina stelelor,
Ochiul tău era safir !*

În cariera lirică a d-lui Virgil Huzum, care își sărbătorește prin acest volum zece ani de activitate poetică, *Zenit* însemnează o tentativă destul de curajoasă, lucru pentru care merită toate elogiile ce i le aducem cel puțin în calitate de critic, dacă nu și de cititor.

Intâmplări în irealitatea imediată

În editura «Vremea» a apărut sub acest titlu, o confesiune destul de bizară a unui tânăr scriitor *M. Blecher*, pe care o maladie ce-l forțază la un regim de imobilitate de câțiva ani, l-a adus până la a privi viața prin lentile spectrale, distingând în ea, mai bine decât oricine, aspectele tragice și halucinante, redade în această carte într'o formă calmă, de un calm însă care, el însuși, în-tărește nota de irealitate și grotesc ce străbate întregul volum. «Intâmplări în irealitatea imediată», prin nuanțe ar putea fi considerat un roman de proporții reduse, nsă, de fapt, acest volum e doar confesiunea unei existențe sbuciumate, confesiune plină de viziuni, străbătută de dorințe și revărsări, care fac din ea o povestire cu atât mai ciudată cu cât realitatea e despuiată de haina ei obicinuită aproape până la fantastic și grotesc.

Pericle Martinescu

Filosofia vieții în poezia noastră poporană

I

Dacă veți ceti următoarea poezie poporană, veți observa numai decât că ea cuprinde un întreg program de viață țărănească, robustă:

Foaie verde, bob năut,
Dă-mi Doamne și nu-mi da mult.
Dă-mi noroc și sănătate,
C'atunci sunt bogat de toate.
Dă-mi un plug cu șase boi,
Ca să scap dela nevoi,
Și-o văcăță mulgătoare
Și-o nevastă iubitoare
Și strângătoare.
Si-atât, Doamne, să trăesc
Copilașii să mi-i crească,
Pe toți să-i casătoresc...

Bine înțeles, ca și aceștia să facă așa...

Iar fiii acestora tot așa... În ciclul perpetuu.

Viață simplă, nu-i vorbă. Limitată la nevoi materiale, la asigurarea progenerării, fără preocupări intelectuale și spirituale, de cari totuși se interesează și țărânul, în zile de sărbătoare, când merge la sfânta biserică. Greul vieții pentru el e de ordin material. Cel puțin așa îl simte.

II

Copilăria simplă, naivă, abia e cântată de popor. Precum nici viața conjugală, liniștită, normală, dela căsătorie până la moarte. Numai viața sbuciumată e producătoare de cântece: atracția dintre feciori și fete, anii de armată, peripețiile căsătoriei, viața conjugală nenorocită, gelozia și alte câteva de aceste. Vezi, de exemplu, volumul *Doi na, al d-lui Ioan Corbu*, cuprinzând 1507 specimene de poezie poporană lirică, după cari mă orientez și eu în schițele aceste.

Preocuparea generală a țărânului nostru am văzut-o în poezia citată mai sus. Preocuparea lui în zilele de iarnă se vede din următoarea:

Mult mi-e dor și mult mi-e sete
Să văd frunza 'n codru verde.
Primăvara, mama noastră,
Suflă bruma din fereastră
Și zăpada de pe coastă.
Frunză verde de susaiu,
De-ar veni luna lui Maiu,
Să văd norii fulgerând,
Să aud ceriul tunând,
Ploaia 'n codru răpăind,
Să văd iarba 'n șesuri dând,
Să mai văd focuri pe-afară,
Copilași cu pielea goală,
Cai în câmpuri nechezând
Și voinici pe plai suind.

Sau

Toată iarna așteptai
Să vină luna lui Mai,
Să văd codru ca un rai,
Iarbă verde pe sub plai.

Fie iarna cât de geroasă, cât de grea, trebuie să treacă și ea când o ajung razele calde ale soarelui:

Primăvara, când sosește,
Lumea toată 'nveselește...
Drăgulița primăvară
Ce-a fost mort învie iară,
Ce-a fost vested și urât
Dânsa a întinerit.
Cucul și cu rânduneaua
Au făcut să fugă neaua,
Cântecele de cocori
Au făcut să crească flori
Și s'auzi pe luncă hori.
Mulțămescu-ți primăvară,
Codru-am fost și codru-s iară,
Frunză verde-mi crește 'n crâng,
Cântăreții-mi iar se strâng,
Nu mai am ce să mă plâng!

Vara e și mai dătătoare de bună-țatăi:

Iarna pe viscolul greu
Trăesc cum dă Dumnezeu,
Iar pe vara cea frumoasă
Casă-mi este umbra deasă,
Așternut mi-este pământul
Ceriul acoperemântul!

Copilași, în pielea goală în soare, casă... umbra deasă, așternută... pământul (cald), ceriul... acoperemântul... Care igienist învățat ne poate recomanda un regim mai sănătos? Lumea subțire de azi imitează, vară de vară, cu enorme sacrificii bănești, cura de soare în pielea goală și celelalte obiceiuri de traiu țărănești, dar nu în simplitatea țărănească, ci toate rafinate și denaturate...

Spre toamnă se schimbă natura, se schimbă și dispoziția sufletească a omului:

Săraci brazi încetinați.
Voi la ce vă legănați?
— Cum să nu ne legănăm,
Când noi singuri rămânem!
La Sfântă-Mărie mare
Tulesc oile de vale
Și rămân stânele goale.
Rămân stâni
Fără stăpâni,
Strunguțe
Fără oițe,
Scaune fără băcițe,
Munte
Fără oi mărunte!

Sau

Foaie verde foi de nuc,
Se duc oile, se duc;
Și se duc și nu mai vin
Pân' la sfântul Constantin;
Se duc și nu mai vin iară
Pân' la dalba primăvară;

Sau

Frunză verde foaie lată,
Petrecui o vară toată
Prin codrii plini de verdeată,
Codrii plini de frumuseată.
Cât avui și frunza plină,
Ziua mi-a fost mai senină.
Dar acu-i frunza deșcartă
Și pădurea par' că-i moartă.

Sau

Frunze verzi și frunzi uscate,
Bate vântu 'n munte bate,
Bate vântul și huește,
Tot se trece, vestește,
Tot se duce ce e viu,
Codrul hue a pustiu.
Dusă-i limba călătoare
Și lumina dela soare,
Toate-s duse, toți-s duși,
Și io-s singurel acuș.

De unde se vede că toamna lasă o dispoziție deprimantă asupra omului simțitor din popor.

IV

Dacă viața normală, liniștită, abia produce ceva ecou în poezia poporană, în schimb adolescența e cutremurată în toate fibrele de atracția magnetică dintre feciori și fete, atracție ducând la căsătorie, sau — mai rar — la viață păcătoasă.

O exuberanță excesivă de efusii lirice variază pe coarda «dorului» răscolitor de inimi. Pentru o orientare cât de aproximativă în labirintul lor, voi proceda cu firul roșu al unei clasificări sumare, lăsând să dea răspunsurile caracteristice improvișatiile spontane ale celor atinși și cuprinși de mama dorului înfocat.

Categoriile sumare, cari constituiesc firul roșu, pot fi următoarele:

I. Ce rost are atracția?

Iată câteva răspunsuri:

Am un bade de departe,
Face calea jumătate:
Jumătate o fac eu,
C' așa vrea și Dumnezeu!

Răspuns obiectiv, filosofic, surprinzător. — Să vedem și altele, mai pasionate:

Foaie verde măr sălcui,
Rostul dragostei să-l știu:
Am umblat și-am întrebat
Patru mândre dintr'un sat.
Dar în locul rostului,
Rostului iubitului,
Prinsei boala dorului,
Patima oftatului.

Sau

Ce folos mai ai de școală,
Dacă n'ai o drăgușoară,
Să te țină sara 'n poală
Și să-ți dee gurișoară!
Ce folos ai de condei,
Dacă sezi pe canapei
Și de dorul mândrii piei!
Vin' acasă dela școală,
Vin' acasă și te 'nsoară,
Că și eu mi-s mărișoară.

Sau

Pasere de pe Șieu,
Bădișor, sufletul meu,
De-i trăi să fii al meu,
De-i muri să mor și eu!

In fine, iarăși un răs-
puns mai fi losofic :

Hei dragoste, dragoste,
Tu ești mândra pașiște,
Tumi-ouști tumi-o'nverzești
Și iar lumea 'ntinerzești!

2. Cum se începe atrac-
ția ?

Dragost se poate pricepe,
Dragostea din cese 'ncepe,
Din degete cu inele,
Și din buze subțirele,
Dela ochi, dela sprâncene
Dela gâtul cu mărgelce,
Din ochi negri ca mura
Și gurișă ca mierea,
Din clipitul ochilor
Și din strânsul brațelor.

Sau

Hei, lelițo, d'ingă vale,
Nu ieși la badea 'n cale,
Că bădița-i frumuseț
Și nu-i mai scăpa de el.

Iată 10 teme, variate multiplu pe coarda dorului și cântate cu pasiune.
Altădată vom examina alte momente din viața omului din popor.

3. Dorul.

Foaie verde-a bobului,
N'am o scară să mă sui
Sus în slava ceriului.
Să iau cheia să descui
Să dau drumul dorului
Pe fața pământului,
Pe deasupra codrului.

Sau

Bade, dorul dela tine
Peste multe dealuri vine
Și nu-l poate opri nime,
Nici cioban cu fluerul,
Nici voinic cu cântecul,
Nici cioban cu fluiera
Numai eu cu inima.

Sau

Frunză verde mărule,
Ia-mă 'n brațe dorule
Și mă treci dealurile,
N'a ști nime unde-s dus,
Numai or vedea că nu-s.

Sau

Câtă boală i pe sub soare
Nu-i ca dorul arzătoare,
Că dorul unde se pune,
Face inima cărbune.
Câtă boală-i pe sub lună
Nu-i ca dorul de neună,
Că dorul unde se lasă,
Face lacrimilor casă.

4. Cum se simte ?

Bădiță de dorul tău
Zac în pat și nu mi-i rău.
Zac în pat ca de lungoare
Și nimica nu mă doare.

Sau

Când eram de nu iubeam,
Unde mă culcam dormeam,
Dar acum de când iubesc

Mă culc, nu mă odihnesc.

N'am stare,
Nici alinare,
Cum n'are
Apa pe mare.

5. Chemări de dor.

Măi băete, băețele,
Dacă-ți trebuie muere,
Vin' la maica de mă cere,
De m'a da, de nu m'a da.
Eu viu după dumniata.
Vin, pe lună și mă ia
Și mă du la casa ta
Și fă cu mine ce-i vrea.

6. Aprecieri reciproce exagerate, cu multă poeti- sare a trupului.

Ca soarele luminos
Așa-i badea de frumos,
Ca și luna luminoasă
Așa-i mândra de frumoasă.

Sau

De-ar fi fete ca mândra
N'ar mai trebui luna,
Nici luna, nici stelele,
C'ar lumina fetele
Peste toate țările.

Sau

Măi bădiță, Ionele,
Ochii tăi de vioarele
Mi-o 'necat inima 'n jele,
Și mustața ta subțire
Mă face să mor cu zile.

Sau

Foicică de pe șes,
Te cunosc bade pe mers,
Că ți-e mersul legănat,
Cu dragoste mestecat
Și trupșorul dismerdat.

7. Ne'ncredere, precau- țiune.

Frunză verde — a mărulei,
Nu crede fecoirului,
Că te ține pe genunchi
Și te țuca 'n ochi și 'n frunte
Și-ți mințește mii și sute
Până te scoate din minte.

8. Obstacole în calea dorului.

Bate, Doamne, babele,
Cari păzesc porțițele,
Să nu iasă fetele
Să numere stelele —
Și stele și ochișori
Și buzele la ficiori.

Sau

Măi bădiță Ionică,
Te-așiubi — maicătamistrică
Te-așlăsa — inima mi pică.
Moaară lumea de necaz,
Eu te iubesc, nu te las,
Moaară lumea și țara,
Nu mă las de dumnita,
Pân'mi-o bate scândura
Și mi-o suna țărina.

9. Efectele dorului nu totdeauna sunt bune.

Ardă-te focul, om drag,
De mână mă duci la iad.
— Ba io nu te duc de mână,
Că tu vii de voe bună.

Sau

Te dușeși, mândră, dușeși,
'Voe bună' nu-mi ziseși.
Că te-ai dus nu mi-ar păsa,
Dar mi-ai dus și inima,

10. Declinul.

Rămas bun mândruța mea,
Nu știu când ne-om mai vedea,
N'a fi mâne, nici alaltă,
N'a fi poate niciodată.

Gavril Todica

Galia Faressova și T. C. Stan: Femeia de la miezul nopții

— Editura Librăria Academică —

Colaborarea acestor nume ne-a dat un roman, în care se sbate o viață chinuită, nudă de orice ipocrizie. O carte spusă pe față. Fiecare din noi avem în viață clipe de înălțare, ca un ecou din dumnezeire, cum fiecare avem coborâșuri în pământesc. E în însăși natura omului să le scoată la suprafață pe cele diutâi pentru a se realiza pe plan divin, și să arunce vâl pe cele din urmă tot pentru acest motiv. Numai că viața se trăiește aci pe pământ, unde nu sunt numai azururi, ci și mocirle. Sufletul Galiei Faressova este desigur și el tremurat de aripi angelice. Dar ea mai are și un corp cu adevărat feminin, ca să nu fie plin de sensualitate, de dorința de a stoarce acestei vieți întreaga ei otravă. Zguduirea acestei cărți stă tocmai în ciocnirea acestor feluri de a fi. Iar curajul confesiunilor îi dă sensul. Nu e vorba de înălțuirea unor fapte eroice, și nici de-o existență pe care o numim excepțională, cum ar fi aceea a marilor îndrumători de oameni. Cartea Galiei se scurge între obișnuit și ieșirea din «comun». Intr-o viață de familie și o fire înclinată să nu lase nimic necunoscut, nimic neexploatat. În această linie, jurnalul de față prezintă o proceitate împinsă până la morb. Și ni-meni nu e vinovat de ea. Nici părinții, care poate au moștenit-o și ei și nici copilul care

o dovedește. Această maturitate prea din vreme, în cazul Galiei, este o fatalitate care o va urma încă din frageda copilărie, dintre păpușile care ar trebui să-i placă. — într'un joc nepermis. Și poate că dacă tață ei, om echilibrat, nu s'ar fi îndepărtat de casa lor atât de devreme, împins de nepotrivirea dintre înclinarea lui spre cei obișnuiți și firea unei tovarășe de viață, rămasă în încăpățănarea ei aristocratică de descendentă a unui general cu fireturi țariste — Galia n'ar cânta azi la Rai. Astfel, viața ei va fi împărțită între orgoliul de tribun popular al lui Boris Faressova și o mamă, frumoasă ce e drept, dar prea ușuratică. Mamele decăzute își păzesc fetele, de multe ori, mai tare ca una plină de virtuți. E veșnica lor teamă de-a nu le semăna. Zădărnicia stă însă, în sângele transmis, ca un blestem. De-aceia și Galia va fi în necontenit conflict cu austeritatea monahală și orice sfaturi călugărești îi vor fi de prisos: în vinele ei, ca o lege inexorabilă, se va ivi păcatul. Întâi sub forme impetuoase de sentimentalism amestecat cu ciudate stări de sensualitate pentru un oarecare Nicu Crăciun, ofițer, — ca puțin mai târziu să se desăvârșească la întâlnirea cu un alt galonat: Aurel. Și va fi inevitabilă încă o despărțire, de data aceasta însă cu viitoarea Lidia în trup. Pentru o fată de liceu aceste lucruri sunt și prea de timpuri și prea multe. Tânăra școlăriță se va despărți cu intermitență de mama ei, pe care o păraseau rând pe rând amanții și mai tineri și mai bătrâni — câștigându-și păina

din diferite slujbe, ca mai târziu să se angajeze într'un local de noapte din provincie, să țină cu vocea ei isonu! bețivilor. Se va mai întâlni în peregrinările ei cu mulți bărbați, între cari și cu Aurel. Insurat acum. O întâlnire tangențială, rece, cu bărbatul care a făcut-o femeie și mamă. Așa se scurge viața Galiei: prin taverne de provincie și capitală, cu fum dens în care icnesc țipete izerizate de alcool; cu fețe descompuse drăcești. Prin alcovuri necunoscute, prin spitale cu boli lămușii. Prin mansarde și hote-luri, alături cu praful alb, obsedant, amețitor: cocaina. În tot acest timp o chinuște până la frenezie un «mugure de Dumnezeu» rămas undeva, la Chișinău; Lidia ei, alături de o bunică din toate vremurile curvă. Și în haosul acesta negru și dens îi apare și dispăre, la intervale parcă anume calculate «omul cu ochelari și obrazul brăzdat de vânturi». O fantomă. Ultima etapă a Galiei e Raiul. În conștientizare cu locul lui subteran. Aici la un miez de noapte își va aduce aminte funambulesc și funebru de Lidia moartă într'un pătruc, departe. Tot aici îl va întâlni pe Adrian Chilianu, om cerebral. Iubirea ce i-o manifestă, nu face decât să-i mărească tristetea, acesta interpunând între ea și el pe femeia ideală, curată. Modelată sub formă de roman, viața Galiei ar putea să fie și a oricărui din noi. Astfel, în oglinda «femeii dela miezul nopții» s'ar putea să ne vedem chipul.

Petra Pascu

Profesor de sociologie

la catedra vacantă prin moartea lui Virgil Brăt de la universitatea din Cluj a fost ales d. Traian Herseni, apreciatul nostru colaborator. Ategere fericită! O consacrare care trebuia dată. D. Herseni este o competență a științei, pe care a fundamentat-o prin erudiție și prin aporturi de gândire personală foarte apreciate.

Ocuparea catedrei dela Cluj de către un profesor atât de pregătit poate avea consecințe din cele mai rodnice pentru noua cultură românească în Transilvania.

D. Traian Herseni întregeste în chip minunat coloana de tineri savanți — personalități deja de relief precis — cărora știința română și-a încredințat sceptul ei în ultimii ani; fără greș dăm aci câteva nume care s'au impus prin gândire sistematică: Mărgineanu, Daicovici, Todoranu, D. P. Roșca, Al. Roșca, Iaur, Someșan, Beniuc, Bologa, Tib. Moraru, L. Moga, Breazu, Oheleca, Titu Valea, dr. Liviu Rusu, dr. Goia, dr. Azenle Iancu, dr. Gh. Popovici, dr. Spârchez, Mușlea, Pampiu, Drăgulescu, Popa, dr. Stanca ș. a.

O falangă frumoasă de talente, cercetători prinși în sisteme ample de cugetare, un «Ardeal» de o vigoare intelectuală deosebită. O nouă auroră a culturii de dincolo de Carpați! D. Traian Herseni se încadrează perfect în acel mediu de proaspăt avânt științific și filosofic. Chiar profesorul de sociologie — ca știință de sinteză — poate că este chemat să joace rolul de coeziune între ceilalți pentru a se înmănunchia mai unitar într-o acțiune socială de amplitudine.

Noi nu mai vrem un Ardeal absent, pasiv, deprimat, împrăștiat sufletește, nesigur de sine, dominat numai de instinctele dure ale electoralității îngâmfate și abuzive, după cum nu șgream nici cellalt Ardeal candid, de searbătă, stearpă, medioeră preocupare literară. Nici potiticianism grosier, dar nici literaturism facil, romantic, deșert, de îndoielnică valoare.

Trebuie să apară Ardealul veritabil, de preocupări sociale, Ardealul realist, scormonitor de valori, regenerador de energii noi, Ardealul de educație socială. Impotriva pustiuului intelectual de acum să vedem în fruntea mișcărilor și instituțiilor culturale pe cei mai destoinici și pe cei mai autentici dintre mânăuitorii condeiului și dintre slujitorii științelor sociale.

Numele amintite au pe umeri sarcina învâdăcinării unei culturi critice și capabile să sguđuie voințele din amorțirea mediului de crustă groasă. Printr'o strângere compactă a rândurilor lor să se dea viață Astei îmb îtrânite, să se producă răscăleră intelectuală și să se provoace șuvoiul de deșteptare și regenerare a maselor românești, de soarta cărora e legat viitorul statului și culturii românești.

Horia Trandafir

Legea turismului

a fost votată. De aplicarea ei se leagă multe nădejdi. Vom avea în fiecare județ organizații cari se însărcinează să atragă atenția asupra frumuseților fără margini ale pământului românesc.

Incerările de până astăzi de a pune în valoare darurile naturii din țara noastră au meritele lor de necontestat. De aci înainte însă se va desfășura o activitate sistematică.

Și câte goluri sunt de umplut! Noi înșine am semnalat infinite insuficiențe, cari ne situează înapoia atâtor state. Sunt țări ce un pitoresc cu mult mai sărac, însă cari și-au dat un turism desvoltat grație căruia au știut atrage foarte multă lume străină. Legea a eșit din harnica străduință a unui ziarist, d. Sergiu Dimitriu.

Izabela Sadoveanu

cea mai de seamă personalitate feminină a criticii literare românești a rostit la ceaul femeilor socialiste din București o cuvântare splendidă asupra socialismului românesc cunoscut și practicat de d-sa la Iași, Galați și București. Timp de o oră și-a depănat amintiri pline de eroism, de efort, de avânt, de știință. Vasăzică au existat femei cari încă pe băncile liceene citeau cu asiduitate capitalul lui Marx și comentau științific textele! Ce vremuri înălțătoare! Ce zor de intelectualitate superioară! Când te gândești ce nivel scăzut are azi cultura femeilor, cari mai degrabă se complac în nesfârșite mondenități și-și crută capul dela orice adâncire intelectuală! Si să te mai miri de gravele lacune morale ale unei societăți în care femeia e fals îndrumată și străină de orice cultură științifică! Păpușile saloarde desigur nu-și strică vremea cu preocupări de idealuri sociale.

Organizarea economică a bazinului dunărean

Președintele consiliului cehoslovac d. dr. Milan Hodza este un om politic de mare energie. A procedat de îndată la elaborarea unui plan de negocieri economice solide între toate statele regiunii dunărene. A popularizat planul, apoi a plecat în propagandă personală la Paris și Belgrad. Nu se va opri aci, căci nu este omul jumătăților de măsură, ci va veni la București, apoi va întoarce la Viena vizita cancelarului Schuschnigg. În jurul Micii Antante vrea să desvolte convențiuni vamale și acorduri economice cari să intensifice schimbul reciproc de produse și să absoarbă local disponibilitățile, contribuind la o eră nouă de prosperitate, înlăturând criza actuală atât de adâncă. D. Hodza care este o mână bună și perseverentă va da câștig de cauză îndrăzneței sale inițiative. Fiește, că planul va provoca mari consecințe politice. Germania le simte, deaceea sabotează din toate puterile pe căi diplomatice acțiunea d-lui Hodza. Dar tocmai fiindcă nu se pune greutatea pe ascuțișul politic al problemei, există șanse excelente de izbândă. Intrarea în orbita acestor interese a Austriei, Ungariei și Bulgariei ar însemna triumf definitiv al ideii în slujba căreia d. Hodza întreprinde actuale voiajuri diplomatice.

Militarismul japonez

a încercat o răscoală în Tokio. Câțiva miniștri în frunte cu președintele Consiliului au fost asinați. Ce dedesupturi trebuiesc căutate acolo? Desigur, militarismul voia să înlătore factorii cari nu îngreau expansiunea japoneză fără frâu în Mongolia și China de Nord. Militarismul e ahtiat dup' puteri depline și măsuri excepționale. Va învinge? Atunci nu sunt excluse noi conflagrații grave în Orient. Interesant este, că revolta mili-

tară și asasinatelor din Tokio vin la scurtă vreme după ce în alegeri stânga a secerat o frumoasă victorie. Se pare, că se dă o luptă surdă și în imperiul «Soarelui răsare» contra privilegiilor minorității de capitaliști cari monopolizau comerțul și industria, alături de puterea politică. În Japonia există o înspăimântătoare mizerie la clasele de jos, subalimentate și chircite chiar ca fizic. Sguduiriile nu vor putea fi oprite. E prea neob ăzată nerușinarea celor puțini cari confiscă totul pentru ei și iau maselor pâinea de toate zilele. Legile de fier ale evoluției vor sparge crusta dominației exclusiviste de azi.

Speculanții devizelor

Lumea a trecut prin emoții puternice când a aflat cătă trecere deținea câte un individ suspect pe lângă miniștri și pe lângă Banca Națională. Povestea societății lui Grosz este dintre cele mai triste și mai grăitoare. «Cagero» obținuse un adevărat monopol. Pentru bursa unui student în străinătate nu se găseau devize, însă pentru escrocii și oamenii de afaceri de teapa lui Grosz se inventau oricând miliarde. Specula asta asupra banului este semn rău. E comerțul cel mai scandalos și care dă în vileag întregul putregaiu financiar. În ajunul revoluției franceze de asemeni a înflorit gheșeftul asupra banului însuși «Cagero» a descoperit spelunci morale cari se răzbuună cumplit asupra statului însuși și asupra publicului mare care deobiceiu plătește oalele sparte ale afacerilor necurate. Buba se sparge neapărat în capul cuiua — care este societatea însăși, lașă și desorganizată.

Socialiștii austriaci

atât cei din țară, organizați în societăți ilegale, cât și cei de peste frontieră se îndreaptă cu toată energia împotriva egemoniei dela Berlin și Roma și pretind o politică externă nouă, realistă, independentă. Ei pledează pentru Mica Antantă, judecând rezonabil asupra conjuncturilor regiunii dunărene. Criza nu poate fi combătută decât printr'un regim economic stabil de comun acord de către statele interesate. Societății nu văd garanția păcii în Europa Centrală, decât prin alungarea regimurilor de usurpațiune dela Viena și prin întoarcerea în normalitate restituindu-se poporului drepturile cetățenești confiscate. Mica Antantă e datoare cu o politică hotărâtă la Viena în favoarea claselor muncitoare cari au creat ieri splendori ce nu mai pot fi uitate de civilizația universală.

Sainte-Beuve

se bucură de vreo treizeci de ani încoace de studii nenumărate, închinată vieții și operii lui, de reeditări, de publicarea ineditelor sale — în special corespondență — astfel în cât se poate, pe bună dreptate, spune că autenticul Sainte-Beuve abia acum începe să fie cunoscut cu adevărat. Una dintre ultimele lucrări consacrate acestui critic al romantismului, este biografia lui Victor Girand, intitulată *La vie secrète de Sainte-Beuve. Viața secretă* — deoarece Sainte-Beuve a suferit întotdeauna de acel defect capital prin care nu se putea niciodată împărtăși total cuiua, asternându-și toate atitudinile morale neexprimate, toate senti-

mentele nemanifestate într-o sumă de însemnări secrete. Omul acesta avea mania imperioasă de a se spovedi și pentru că era incapabil să se spovedească urui om, și chiar și unui prieten, ori unei prietene, se spovedea hârtiei. Din tinerețe, începu să-și aștearnă pe hârtie, în însemnările intime, ca și în operele literare, toate confidențele, uneori cinice, pe care la bătrânețe le revăzu și le intitulă plastic: *Mes Poisons*. Erau în ele toate răutățile, toate perfidiile, toate rancunele și tartuferiile de care suferea el.

Victor Girand, admirator al lui Sainte-Beuve, voia să-l reabiliteze și să justifice toate slăbiciunile acestuia a scris o carte

neconvingătoare, deși plină de admirație pentru eroul său Sainte-Beuve, după cum însuși o constatasă într-o clipă de luciditate, era una din acele «naturi secundare», adică inapt de a domina, inapt de a rezista în fața oamenilor și ideilor străine; avea, cu alte cuvinte, un temperament de discipol. Uneori se îndrepta cu tot entuziasmul spre oameni, pentru că după puțin timp să-i părăsească definitiv, să-i urască. (Ruptura cu Victor Hugo e concludentă în acest sens). El însuși mărturisea, dealfel, odată: «O știu prea bine, sunt lipsit de grandoare, sunt incapabil să iubesc și să cred în cineva». Intotdeauna, în sufletul său triumfa gelozia

și ura. Și ca să se vadă până unde mergea lucrul acesta e suficient de relevant următorul fapt, care ilustrează admirabil caracterul moral al acestui permanent *neliberal*. Sainte-Beuve colabora la *Revue des deux Mondes* cu articole semnate; în același timp colabora și la *Revue Suisse*, în mod anonim. În ambele publicații vorbea de opera lui Chateaubriand asupra lui Rancé. Proza semnată era elogiașă; cea anonimă injurioasă.

Dar *Mes Poisons*, din care Girand a scos *Viața secretă a lui Sainte-Beuve* e plină de asemenea surprinderi. Căci, Sainte-Beuve, oricum ar fi fost, a fost, cel puțin odată, și sincer cu el însuși: în însemnările secrete.

Teoria regionalismului

Am elaborat un plan de organizare culturală regională. Va provoca discuțiuni de oarecare amploare, ori poate ceva mai mult: va fi acceptat și chiar transformat în putere dinamică prin aplicațiuni pe teren? Deocamdată ne putem declara mulțumiți, în mai multe puncte importante ale hărții transilvănene planul nostru a constituit un viu obiect de preocupare. Așa de pildă în Arad, Oradea, Sighet, Cluj, Sibiu, Brașov. A reușit să depășiască sfera purei discuțiuni și a stimulat la trecerea la fapte.

Inchegarea sistemului n'a fost emanația unei inspirații trecătoare, ci a fost precedată de o săruincioasă și atentă cercetare a principiilor teoretice de oarecare statornicie și universalitate, cari trebuie să rezideze orice acțiune.

Poate era mai logic să dezbatem mai întâiu însile principiile de sprijin, pentru ca orientarea publicului cititor să fie și mai solidă. În orice caz rămânem datori cu această muncă, pe care o vom cuprinde sub titlul. Teorii sociologice asupra progresului cu aplicațiuni la realitatea românească.

La baza oricărei acțiuni se presupune un fundament critic rezistent. Acesta este justificarea teoretică și îndreptățirea la difuziunea largă a ideilor.

Cu cât te ridici mai sus în lumina considerațiunilor principiale, cu atât mai mult se deschid perspectivele și coboară în suflete mai multă încredere în împărtășirea gândurilor și participarea la desăvârșirea practică.

Realitățile sociale locale nu pot fi pătrunse în toată taina lor adâncă și complicată, decât înălțându-te la concepțiuni universaliste. Să ne fie îngăduită o imagine plastică: eficacitatea principiilor se poate compara acțiunii secunde a soarelui, care cu cât se ridică înspre zenit, cu atât exercită o putere mai mare de transformare asupra pământului; un suflu de prămenire și de creație freacăță pretutindeni.

C. Narly „Istoria pedagogiei“

Publicațiile Institutului pedagogic-Cernăuți

Cu privire la istoria pedagogiei, literatura pedagogică românească posedă două scrieri de importantă valoare: una a d-lui I. Găvănescu, profesor la Universitatea din Iași, alta a d-lui G. G. Antonescu, profesor la Universitatea din București. Singurele lucrări care au pregătit generațiile noastre de studenți.

Ambele lucrări nu abordează decât într-o scurtă privire generală «Renașterea și Umanismul», insistând mai pe larg asupra doctrinelor moderne pedagogice.

Subiectul lucrării d-lui profesor universitar C. Narly, pe lângă tratarea mai sumară a Antichității Creștine și a Evului Mediu, este pedagogia umanistă a Renașterii. Deci, prin lucrarea aceasta, d-l C. Narly împlinește un gol, de care literatura noastră pedagogică se resimțea de mult.

Autorul a simțit necesitatea de a trata gândirea pedagogică din Antichitatea Creștină, căci oameni ca Sf. Augustin, Vasile cel Mare, Ion Hrisostomul, dau adevărate lucruri spirituale educatorului, când îi cunoaște mai adânc.

Deasemenea, a simțit imboldul de a-și îndrepta privirile spre Renaștere, deoarece această epocă ne-a dat o sumă de scrieri despre educație, de un foarte viu interes. Scrieri, în care simțim propriile noastre năzuințe, de oameni ai sec. XX, manifestate cu cât — față de mijloacele de investigație ce-i puteau sta la îndemână — realizarea ei este grea.

În introducere se dau câteva noțiuni despre educație și pedagogie, despre istoria pedagogiei și utilitatea ei.

Felul cum înțelege d-l profesor C. Narly, să alcătuiască o istorie a pedagogiei trebuie să se ocupe deoparte de operele și părerile teoretice ale trecutului, referitoare la educație, adică să realizeze o «istorie a doctrinelor pedagogice»; de altă parte, trebuie să studieze educația ca fapt social dat, așa cum a existat în diferite epoci ale omenirii și la diferite popoare. Deci, o istorie a doctrinelor, strâns conexată cu istoria educației.

Iată concepția după care d-l prof. C. Narly și-a alcătuit lucrarea d-sale, izbutind să închege un material vast, în trei mari capitole: I. Creștinismul antic; II. Evul mediu; III. Renașterea.

În măsura în care realitățile sociale ale României vor fi pătrunse cu un aparat de cercetare mai critic și mai științific, în aceeași proporție va crește interesul general al societății și al statului față de complexurile de viață locală și regională. Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Evoluția nu este nici automată, nici rectilină, ci ea trece prin sacade (după legea lui Bergson asupra alternanțelor perioadelor de calm și erupție). Paternitatea cuvântului «socialism» este atribuită lui Bazard care a fondat teoria perioadelor organice (stabile) și critice (revoluționare) în viața societăților. Triada lui Hegel este cunoscută. Dialectica materialistă a deschis câmp sigur de pătrundere a fenomenelor sociale. Totul este în devenire neînteruptă. Și nu se poate concepe o prosperitate fără îmbunătățiri continue cari să atingă viața multimilor. Ajungem pe nesimțite la legitimitatea regionalismului, care desfundă virtualitățile populare și chiamă în câmpul acțiunii înfinite forțe libere cari trebuie să decidă de viitorul tuturor.

Cea mai gravă dintre metehnele statului român este neglijarea extremităților, periferiilor, straturilor populare (nu numai acolo la margini de țară, ci în plin centrul capitalei — doar este vorba de periferiile structurale ale societății).

Însă soluția crizei economice este condiționată de o formulă superioară politică, deschizând tuturor drumul valorificărilor și reducând exclusivismul beneficiar al micilor minorități capitaliste.

Formele acute ale crizei, depresiunea morală, instabilitatea și neliniștea generală își găsesc explicațiunea în insuficiența de organizare socială actuală, masele rămânând neintegrate în viața largă de stat.

Ion Clopoșel

În alcătuirea lucrării, autorul a fost călăuzit de tendința de a reda cât mai exact ideile pedagogilor studiați. În studiul autorilor tratați pleacă — după posibilitate — direct dela isvoare, citând la tot pasul din opera lor. Mulțimea citatelor îl pun pe cititor în contact cât mai mult cu litera pedagogilor analizați. De altă parte, lectorul își dă mai bine seama de conștiințiozitatea și munca ce a depus-o d-l C. Narly, precum și de marea obiectivitate a interpretării.

Scopul cronicii prezente nu este de a intra în analiza opiniilor d-lui C. Narly, privitoare la doctrinele pedagogice ale epocelor studiate de d-sa, deoarece nu stă în competența noastră. Am voit numai să semnalăm cititorilor noștri apariția unei opere merituoase, atât prin subiectul atacat, cât și prin concepția de care a fost stăpânit autorul în alcătuirea ei.

Accasta, cu atât mai mult, cu cât cronicarii periodicelor și cotidianelor noastre — onoare excepțiunilor — se ocupă foarte rar de operele care cu adevărat îmbogățesc patrimoniul spiritualității naționale.

Ion Tomuța